Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси

1996 йил, 23 январ

4(33)- сон

ЮРТНИНГ ОҒИРИН ТОРТАР...

ЮРТ ОҒИРИН ТОРТОЛГАН АСЛИ ЮРТ БОШИ БЎЛУР,
ФАҚАТГИНА ХАЛҚ ЯШАР, ФАҚАТГИНА ҚОЛУР ХАЛҚ.

Абдулла ОРИПОВ.

Баъзи адабий, тарихий, илмий-мемуар асарлар одамнинг миллий мағзини фавқулодда тўлиқ акс эттиради. Улардан халқнинг тарих уммонидаги беҳудуд уринишлари, ўзи, ўзлиги ва ўзига Самолар эгаси томонидан ирода этилган замин пучмоқларини асраш йўлидаги жонбозликлари ва ниҳоят, шу жараёнларда қалби ва онгининг ажиб бир тарзда сувратланишларини тўла уқиб олиш мумкин. Бундай асарлар ноёб бўлади ва улар миллатни тўла маънода миллат қилишга бетакрор, ўлмас улуш қўшади. Яқинроқ жойлардан мисол келтирадиган бўлсак, мен Грибоедовнинг «Ақллилик балоси», Тагорнинг романлари ва Бобурнинг «Бобурнома»сини шундай асарлар сирасидан деб тушунаман.

Бобур ўз бошидан ва демак, миллат бошидан кечган (Бобур — миллатнинг том маънодаги тимсоли эди. Умуман, ҳар қандай маърифатли, оқил ҳукмдорлар доимо ўз миллатларининг тимсоли бўлиб келганлар) кўп ибратли воқеалар ҳақида ҳикоят қилар экан, ўзини чалғитмоқчи, адаштирмоқчи бўлганлар тўғрисида ҳам гувоҳликлар қолдириб кетгандир. Чалғитиш азалдан бор экан. Илоҳий битикларда ҳам чалғитиш борасида кўп фожиали ва ҳакимона қиссалар битилган. Одамзод воҳид Худони танигунча ва унга тўла иймон келтиргунча қанчалар чалғимади. Қанчалар санамларга сиғинмади. Қанчалар олддан, ортдан, ўнгдан, сўлдан шайтон васвасаларига учмади.

Лекин Салим бўлгач, Ягона Саломни танигач, у ўз қаттол ғанимини ҳам ниҳоят билди. Аллоҳ танитди унга бош ғанимини.

Чалғитишга учадиганлар, чалғитишга қарши туролмайдиганлар тарих ва инсоният, ўз халқлари олдида доим уялиб қоладилар. Ахир Ироқдай маданий мамлакатни шу аҳволга келтирган Саддам ҳам ўз-ўзича шу ҳолга тушмагандир. Кимлардир уни чалғитган. Васвасага солган, юрагида ваҳший ҳисларни жунбушга келтирган. Нурмуҳаммад Тараккий ўз-ўзидан ўзини ва Афғонистонни шу аҳволга келтирдими? Йўқ, ўз-ўзидан эмас! Аллакимлар уни чалғитган. Унинг қўйни ва қўйнигина эмас, онгини ҳам пуч ёнғоққа тўлдирган.

Югославия, Чечен диёри, Яқин Шарқдаги фожиали воқеаларда чалғишлар ва чалғитишлар қанчалар мудҳиш ва қонли ўйинларни майдонга чиқарди. Мисоллар кўп. Ғоятда ибратли. Агар жиддий муҳофазада бўлинмаса, хатарли тус олиши ҳам ҳеч гап эмас.

Кўпроқ кимлар чалғийди? — деган савол ҳам туғилади. Яна ким билсину, лекин аксаран миллат тимсоли бўлолмаган, фақат ҳокимият парастлик шиддати билан юзага чиққан ҳукмдорлар чалғишга мойил ва қобил бўлади.

Ўзбекистон бу ҳодисаларнинг буткул акси ўлароқ кейинги йиллар ичида бахтиёр ва саодатли тақдир эгаси бўлди. Ўзбекистон бахтли мамлакат деган ишончли сўзни мен кўп чет элларнинг одамларидан, давлат раҳбарлари, сиёсатдонларидан эшитдим. Германияда ҳам ҳар нарсанинг рационал мағзини қидирадиган, топадиган ва чақадиган немислар ҳам шу фикрни бир эмас, бир неча бора билдирдилар. Улар барча ҳолларда Ўзбекистон бахту саодатини унинг Президенти Ислом Каримов номи билан чамбарчас боғлайдилар. Биз қуруқ ҳавойи гаплар, мақтовларнинг нима эканлигини биламиз. Улар кимларнинг димоғини шишириши ҳам эндиликда ҳеч кимга сир эмас. Аммо гап мамлакат, халқ, миллат учун ҳаммадан кўпроқ, ҳаммадан яхшироқ, ҳаммадан самаралироқ, фидойироқ ишлаётган давлат раҳбари ҳақида борганда, мамлакат бахт-саодатини унинг йўлбошчиси сиймоси фаолияти, ақлиродаси орқали тасаввур қилиш — фақат миллий ифтихор уйғотади. Сир эмас, кейинги уч юз йил ичида биз шу туйғумизни бой берган эдик. Йўлбошчи етишмай ёки етишганлари омонсиз қисматларга учраб, миллат пароканда ва фаромуш, мунглуқ ҳолга етган эди. Юртбошилар ўтмишда турли тарихий шароитларга кўра юрт дардини енгиллатолмадилар. XX асрнинг сўнгига келибгина халқ йўлбошчи деган саодатга эришди. Халқ шоири юз карра ҳақ:

Юрт оғирини тортолган асли юрт боши бўлур.

Бу гапларнинг ёзилишига боис кечагина Москвада бўлиб ўтган мустақил давлатлар раҳбарларининг учрашувлари. Ва шу учрашувлардан сўнг она юрт сари қайтаётганда Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон телевидениеси учун қилган суҳбати.

Шу мамлакатимнинг фуқароси сифатида мен нимадан фахрланаман? Бунга боис аввало, Президентнинг мустақил инсон, мустақил давлат арбоби, мустақил йўлбошчи сифатида фикрлашидир. Президент Москва учрашувларида ўртага ташланган уч катта масала хусусида сўзлади ва халққа уларни ҳар томонлама таҳлил асосида тушунтириб берди. Учала жуда муҳим, жиддий, тақдирсоз масалада ҳам у мустақил давлат раҳбари сифатида ҳеч кимникига ўхшамаган ўз қарашлари, нуқтаи назари, позициясини баён этди. Бу қарашлар — унинг тугал эътиқоди. Шунинг учун ҳам Елциндай омилкор Президентни ўз нуқтаи назарига ишонтира олган.

Ахир келинг, ўйлаб кўрайлик. Ҳамдўстликнинг «умумий чегаралари» деган гап кейинги йилларда айрим доиралар томонидан қайта-қайта тилга олинмоқда, учрашувларда тўхтовсиз ўртага ташламоқда. Нега? Чунки айрим қийналиб турган, оғирчиликлар остида эзилиб қолган мамлакатлар бу галга бирдан кўниб қолишлари мумкин-да! Ҳолбуки «умумий чегара» деган сўз агар у қабул қилинса, ҳар қандай мустақиллик дарҳол йўққа чиқди демакдир. Ростдан ҳам, Президент айтмоқчи, ўз чегараларини ўзи қўриқлай олмайдиган мамлакат қандай мамлакат ва у қандай қилиб мустақил бўла олади?

— Йўқ! — деди Президент қатъият билан. — Биз ўз чегараларимизни ўзимиз қўриқлаймиз! Бунга кучимиз ҳам, қудратимиз ҳам етади!

Бошқа ҳамма гапларни қўйиб турганда ҳам, эҳтимол худди шу ишончли, ўктам сўзлардадир асли халқимизнинг бахт-саодати! Ахир шу эмасми келажагимизнинг иродаси!

МУҲАРРИР

МУҚАДДАС РАМАЗОН ОЙИНГИЗ МУБОРАК БЎЛСИН!

ТЎЙНОМА

Илм оташгоҳида пўлатдай метин-мустаҳкам Пўлат ирodадан бино бўлган, Азиз устоз!

Етмишга кирганингиз муборак бўлсин, ундан-да аввал, миллий маданиятимиз тўридаги эътиборли ўрнингиз ўзингизга қутлуғ бўлсин ва буюрсин. Етмиш ёшга етганлар бисёрдир, аммо замондошларининг ботиний иқрорида-ю зоҳирий изҳорида азиз саналганлар унча кўп эмас.

Сиз ҳазрат Алишер Навоийнинг фикр уммонидан дур териб, нур ва тафт олган, поклик иқлимига йўғрилган бахтиёр зотсиз. Яхшиликнинг сурати қандай бўлур десалар, бир кўриниши мана бундоқ бўлур, деб Сизни кўрсатсалар, ўринлагай!

Бу қадр-қимматнинг шоҳсупасига Сиз чўнг сабр ва заҳматлар ила етиб келдингиз. Аввали Аллоҳ, сўнгра Сиз азиз қилган улуғлар руҳи мададкорингиз бўлмиш. Моҳларойим теграngизни дуо бирла қўриқлайдур. Ал Беруний, Ибн Сино, Бобур Мирзо ҳазратларининг ва Қўқон адабий гулшанини мунаввар этган не-не зоти покларнинг руҳи бугун Сизга ризолик айтиб турадур.

Бузрукворингиз зако ила Сизга Азиз дея ном қўйибдилар. Эзгу ниятлари ижобат бўлди. Аллоҳ Сизни шу азизликлар ичра омон-омон асрасин, устози Азиз!

Республика «Маънавият ва маърифат» жамоатчилик маркази

НАСИБАНГИЗ УЛУҒ БЎЛСИН!

19 январ куни устоз Азизхон Қаюмов таваллудининг етмиш йиллиги нишонланди. Алломани кутлагани бутун Қўлёзмалар институтининг илмий жамоаси, Ўзбекистон фанлар академиясининг йирик олимлари, яқин дўстлар, биродарлар, шогирдлар ва мухлислар жам бўлдилар.

Академик Иброҳим Искандаров олиб борган анжуманда алломанинг ибратли ҳаёт йўли, асарларининг илм-фан дунёсидаги қиммати, илм билан муъайян бўлган инсонийлик ҳақида ҳаяжонга тўлиқ сўзлар айтилди. Йўллар, устозлар ёдга олинди.

— Онам мени доим Худо насибангни улуғ қилсин, болам! — деб дуо қилардилар, — деди устоз анжуман сўнгида. — Нимага эришган бўлсам, ўша дуонинг файзидан деб биламан. Ва етмишга тўлган чоғимда сизларга ҳам шу сўзларни такрорлагим келади: Насибангиз ҳамиша улуғ бўлсин!

ТАЁҚНИНГ икки учи

ШАРҚ ДЕМОКРАТИЯСИ ҲАҚИДА МУЛОҲАЗАЛАР

Бугун «демократия» сўзи ҳамманинг тили учида туради. Қизил салтанат қулагандан сўнг, айниқса, бу калима машҳур бўлиб кетди. Шарқий Оврўпо, Кафказ, Болтиқбўйи, Марказий Осиё кенгликларига ҳам ёйилди. Албатта, «демократия» талаб қилар экан, ҳар ким аслида дилида ҳар хил ўйлайди, «демократия»дан ўзича фойдаланмоқчи, ўзи истаган нарсани топмоқчи бўлади, у ҳақда биров жиддий гапиради, биров — истеҳзо билан, биров — шундай демоқнинг пайти келиб тургани учун. Бу ҳолат менга бир воқеани эслатади: қоронғу ўрмонда кетаётган тўда одамлар филга дуч келиб қолишибди. Йўғон оёкларини тутамлаб, бирови: «Оғайнилар, саройга келиб қолдик, шекилли, мен устунларини ушлаб турибман» — дебди. Иккинчиси филнинг думини ушлаб: «Қочдик, илонга дуч келиб қолдик!» — деб бақирибди. Яғринини сийпалаб кўриб, учинчи одам: «Ҳали совиб улгурмаган кўрпа бўлса керак?!» — деб ўзича ўйлабди... Демократияни ҳам худди шундай тушуниш йўқ эмас. Ёки биров уни гапириш, ични бўшатиб олиш деб тушунади, ўтмишни қўмсаган бошқаси уни «қаттиқ интизом» деб тушунтирмоқчи, ҳамманинг оғзини ёпиб қўймоқчи бўлади, кеча кун бўйи домино суриб маош олган такасалтанг боқим бугун ишлаш пайти келганини тушунмасдан: «Демократия деганлари шуми?» — дея ёзғиради, кимдир «демократия»дан қўрқади, кимдир у билан қўрқитмоқчи бўлади.

Демократияни тўлалигича англашга — «филни фил ҳолича» кўришга вақт керак. Булар шунчаки бир фикрлаётган одамнинг шахсий мулоҳазаларидир. Ҳаққоний тасаввур эса турли мулоҳазалардан тикланади.

Давоми иккинчи бетда

Кўҳна ҳикматлар

Конфуций айтган экан...

ИККИНЧИ ФАСЛ

1. Устоз айтарди:

— Фаровонликдан келиб чиқадиган ҳукумат бамисли Олтин Қозиқ юлдузига ўхшайди: у ўз ўрнида қўзғалмай туради, бошқа юлдузлар эса унинг атрофида айланадилар.

4. Устоз айтарди:

— Ўн бешимда илмларга шўнғидим. Ўттизимда — қуюлдим. Қирқимда — шубҳалардан халос бўлдим. Элликимда — Осмон иродасини англадим. Олтмишимда — қулоғимни ўзимга бўйсундирдим. Етмишимда меъёрдан чиқмай кўнгил хоҳишларига юраман.

5. Мэн И-сзи фарзандлик бурчи нима деб сўради. Устоз жавоб берди:

— Тузукдан чиқмаслик.

Фан Чи от аравани ҳайдаб борарди, шунда Устоз айтди:

— Мэн Сун мендан фарзандлик бурчи нима деб сўради. Мен унга: тузукни бузмасликдир деб айтдим.

— Бунинг маъноси нима? — деб сўради Фан Чи.

Шунда Устоз жавоб берди:

— Ота-она тириклигида уларга яхши хизмат қилмоқдир. Қазо қилсалар — кўмиб келмоқ ва зарур русумларни адо этмоқликдир.

6. Мэн Убо тавозекор ўғил қандай бўлади, деб сўради. Устоз айтди:

— Фақат бетоблиги билангина ота-онасини ташвишга соладиган ўғил.

7. Сзию тавозели ўғил қандай бўлади, деб сўради. Устоз жавоб берди:

— Ҳозир ота-онасига боқишга қурби етадиган ўғилни тавозели деб билишади. Лекин итлар ва отларни ҳам боқадилар. Агар ота-онага ҳурмат бўлмаса, бунинг нима фарқи бор?

11. Устоз айтарди:

— Эскиликни ўзлаштириб олган ва янгиликни англашга қобил киши устозлик қила олади.

13. Сзигун ҳақиқий эр қандай бўлади, деб сўради.

— Аввал ўйлаганини адо этади, — деди Устоз, — ана ундан кейингина буни гапиради.

15. Устоз айтарди:

— Агар ўқисангу ўйламасанг — чалкашиб қоласан. Агар ўйласангу ўқимасанг — шубҳалар тагида қолиб кетасан.

17. Устоз айтарди:

— Ю! Билим нима эканлигини сенга айтайми? Бир нимани билсанг, билдим деб ҳисобда. Агар нимандидир билмасанг, билмадим деб ҳисобла. Мана шу нарса билиш бўлади.

19. Ай-гун деган княз сўради:

— Халқни нима билан бўйсундириш мумкин?

Устоз Кун унга шундай деди:

— Виждонли ва ҳалол бўлганларни инсофсизлар устидан юқори кўтарсанг, ҳалойиқ бўйсунади. Агарда инсофсизларни виждонли ва ҳалол кимсалар устидан юқори кўтарсанг, ҳалойиқ бўйсунмайди.

ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИСТЛАР ТАЙЁРЛАНМОҚДА

Республикамиз кундалик ҳаётига кириб келаётган имкониятларнинг ҳар бири муҳим эканлиги билан ўз қадрини топмоқда. Бурунги тузум даврида бизга бегона бўлган соҳалар, амаллар билан бугунда ўзимиз бевосита тиллашаяпмиз.

ТошДУ журналистика факултети ҳам ўз имконияти даражасида талабалар учун янгиликлар ярата бошлади. Ўтган йил охирида факултетда хорижий журналистика бўлими тузилиб, тест имтиҳонлари асосида 3-босқич талабалардан 9 нафар, 4-босқичдан 6 нафар талаба сараланиб қабул қилинди. Тест имтиҳонлари вақтида Андижон Давлат университети талабалари ҳам иштирок этиб, 1 нафари янги бўлимда ўқишга муваффақ бўлди. Бундан ташқари, айни кунларда Қорақалпоғистондан бир неча илму толиблар кутилмоқда.

Хорижий журналистика бўлимида ҳозирча уч тил: инглиз, немис, француз тилларида гуруҳига қараб дарс олиб борилади. Бўлимнинг 3 компютер, видео, магнитофон ва бошқа жиҳозлари мавжуд. Ўқиш феврал ойидан бошланади. Ҳисоб-китобларга қараганда, хорижий журналистика бўлими талабалари 8 ойдан сўнг четга тажриба орттириш учун тайёр бўлишади.

Бу биз учун ғоят қувонарлидир. Ҳозирча эса, факултет ўқитувчиларини табриклаб, талабаларга омад тилаб қоламиз.

Б. ПИРНАФАСОВ

ШИДДАТЛИ ЗАМОН ТАЛАБИ

Мамлакатимиз президенти истиқлол ишида, уни мустаҳкамлашда ижодкор зиёлилар, ёзувчилар, журналистлар алоҳида ўринга эга эканлигини ҳар доим таъкидлаб айтади. Мамлакатнинг маданий тарихига буюк улуш қўшган адиблар ва алломалар ҳақида билдирган барча фикр-мулоҳазаларида меҳр-муҳаббат, ҳурмат-эътибор барқ уриб туради. Президентнинг ижодкор зиёлилар билан учрашувлари ва уларда ўртага ташланган мустақилликнинг ранг-баранг ғоялари ҳаммамизнинг ёдимизда. президент бу учрашувларда маънавият, миллий мафкура, миллатнинг шаклланиши масалаларига алоҳида тўхталган, айтиш мумкинки, мустақилликка эришган ёш давлат учун бениҳоя муҳим аҳамиятга эга ушбу ғоятда мураккаб, осон бўлмаган масалаларнинг назарий асосларини белгилаб берган эди.

Шундай учрашувлардан бирида, 1993 йилнинг апрелида Президент бир гуруҳ ёзувчилар билан учрашиб, мамлакат халқи, шу жумладан ёзувчилар олдида турган вазифаларга ўз қарашларини шундай баён этган эди:

«Ўзбекистоннинг бугун фақат битта йўли бор, у ҳам бўлса, ўзининг мустақиллигини мустаҳкамлаб, фақат олға юришдир. Бошқа йўл йўқ.

Энди бу ғоянинг ҳозирги мураккаб вазиятдаги маъносини халқимизга тушунтирмасак, шу пайтда иккиланиб турсак, келажак авлодга хиёнат қилган бўламиз. Агар хушёр бўлмасак, ўзимизни, бу муқаддас заминни, келажак авлод манфаатларини ҳимоя қилмасак, бизни ҳеч ким кечирмайди. Ҳозир қийин, лекин қайси даврда, қайси замонда эркинлик осонлик билан қўлга киритилган?

Буни сизлар жуда теран англайсизлар, бу гаплар юрагингизга яқин деб ўйлайман. Шу нуқтаи назардан ўзаро фикр алмашиб, якдиллик билан ҳаракат қилишимиз зарур. Шу масалада, маънавий инқироздан чиқишда, сиз қаламкашлар, энг асосий етакчисиз...»

Ўша пайтда —1993 йилнинг баҳорида ҳақиқатан ҳам маънавий инқироздан чиқиш, президент айтмоқчи сиёсий онги уйғонаётган халққа маънавий мустақиллик озиғини бериш давлат ва жамият миқёсларида катта аҳамият касб этган эди. Ўшандан бери кўп вақт ўтгани йўқ. Уч йил қарийб... Лекин бу уч йилда қилинган ишлар, маънавият учун олиб борилаётган кураш уч юз йилга татийди.

Замон шунчалар зўр, шунчалар шиддатли, шунчалар тезкорки, орада адо этилган ишларни чамалаб кўрилса, ақл бовар қилмайди. Миқёслар муболағали бўлиб кўринади. Лекин бунда ҳеч қандай муболаға йўқ. Биз энди аввалги ошириб-тошириб, бўяб-бежаб кўрсатиш иллатларидан тамомила қутулганмиз. Қилинган ишларнинг бари реал мазмунга эга.

Ўша маънодор, ўша салмоқли сўзлардан сўнг кўп ёзувчилар енг шимариб ишга бел боғладилар. Мамлакатни маънавий ва қолаверса, мафкуравий юксаликка кўтарилишида ўз вазифаси, ўз ўрнини белгилаб олди. Янги давлатга, унинг биринчи мустақил, том демократик асосда сайланган биринчи Президентга шу соҳаларда ўз кўмагини берди.

Лекин кечган уч йил Президент ўртага қўйган муаммоларнинг ўткирлиги, долзарблиги, ўта ҳаётийлигини заррача камайтиргани йўқ. Маънавият ва мафкура соҳаси шундай эканки, қанча кўп иш қилинса, ортидан яна шунча ва ҳатто аввалгисидан ҳам кўпроқ ва жиддийроқ иш майдони очилаверади. Мустақиллик шундай улуғ ҳодиса. У ҳеч кимга бир зум бўлсин ишлардан қаноат ҳосил қилиб ўтиришга, талтайишга йўл қўймайди, изн бермайди. Мустақиллик ҳар куни, ҳар соат енг шимариб, ақлни қаттиқ ишлатишни талаб қилади. Шунинг учун Президент доим такрорлаб айтадики, мустақилликка фидокорлар керак. Етакчилар керак. Сиёсий фикри истиқлол сари ўсганлар керак.

Куни кеча, 18 январ куни бўлиб ўтган Ёзувчилар уюшмаси котибиятининг кенгайтирилган йиғилишида сўзловчиларни эшитиб ўтириб, Президент барчамизнинг олдимизга қўйган вазифалар, даъватлар, қўйилган саволлар ҳали андак бўлсин эскирмаганлиги, кун тартибидан тушмаганлигини англадим.

Халқ ўртасида, зиёлилар ва қалам аҳли ўртасида ишонч, аҳиллик, жипсликни мустаҳкамлаш, жамият ҳаётида рўй бераётган ижобий ўзгаришларни поғонама-поғона, қадам-бақадам мустаҳкамлаб бориш маънавият, маърифат мустақил давлат сиёсатининг таркибий қисми эканлигини бир зум бўлсин ёддан чиқармаслик устида сўз борди.

Ёзувчилар уюшмасининг раҳбарияти мураккаб даврда, ва шу билан бирга ҳар қанча фахрланса арзийдиган даврда иш олиб борди. Мустақилликни мустаҳкамлашда ўз улушини қўшди.

Лекин ёзувчилар йиғинда таъкидлаб айтганларидек, замон шиддат билан тез ўтиб боряпти. Мамлакат ва унинг халқи олдида янгидан янги вазифалар кўндаланг бўлмоқда. Мустақиллик манфаатлари йўлида халқ бирлашаяпти, жипслашяпти. Эндиликда ижодкор зиёлилар ҳам ўртада туғилган ва тирик ҳаёт жараёнларида табиий бўлган айрим паст-баланд гапларни катта оқимдан четга улоқтириб ташлаб, истиқлол манфаатлари учун бирлашиб, биргалашиб, бир ёқадан бош чиқариб ҳаракат қилсинлар. Президент, ҳукумат, жамоатчилик уларнинг бу йўлдаги барча хатти-ҳаракатларини қўллаб-қўлтиқлайди. Ёзувчиларнинг жамоатчилик ташкилотига имкон кўтарган моддий-маънавий мададини аямайди.

Йиғинда сўзлаган Ўзбекистон Вазирлар маҳкамаси Бош вазирининг ўринбосари Саидмухтор Саидқосимов, Ўзбекистон халқ ёзувчилари Саид Аҳмад, Одил Ёқубов, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Жамол Камол ана шулар ҳақида ўз фикрлари билан ўртоқлашдилар.

Йиғилишда ташкилий масалалар кўриб чиқилди. Жамол Камолнинг ижодий ишга ўтиш ҳақидаги фикрлари инобатга олиниб, унинг Ёзувчилар уюшмаси раиси лавозимидан ўз ихтиёри билан бўшаш тўғрисида берган аризаси бир овоздан қабул қилинди. Ва котибиятнинг қилинган ишлар юзасидан унга миннатдорлиги билдирилди.

Кенгайтирилган котибият йиғилиши Ўзбекистон халқ шоири Абдулла Ориповни уюшма раиси лавозимига тавсия этди ва Абдулла Орипов Ўзбекистон ёзувчилар уюшмасининг раиси этиб сайланди.

«МТ»

Тилда эмас, дилда бўлсин

Хизмат тақозоси билан кейинги вақтларда кўпдан-кўп йиғинларда иштирок этишга тўғри келди. Ҳар йиғинларки, бирининг номи конференсия бўлса, бирининг номи симпозиум, бири мажлис, бири машварат, яна бири — анжуман, бошқаси — «давра столи», семинар, кенгаш, баҳс-мунозара, муҳокама... Расмий тус бериб буларни «тадбир» дейдилар. Демак, мамлакат, дунё миқёсидаги нимагадир чора изланади, муҳим нималардир муҳокама этилиб, тегишли хулосалар ясалади. Қисқаси, зарур ва фойдали тадбир.

Аммо таажжубли жойи шундаки, яна шундай йиғинлар ҳам борки, уларда аксарият қиёфалару бир хил «ойтқич»ларни учратасиз.

Дарвоқе, «ойтқич» деганимиз... Пойтахтдан бир одам «же»лаб сўзловчи узоқ қишлоқларимиздан бирига борибди. Меҳмон шарафига қилинган зиёратда ҳар гал қадаҳ кўтаришдан олдин косагул: «Ойт, Жонқобил!» деб қўярмиш. Жонқобил «ойтар»миш: «Жигит ўлмайиқ, бало кўрмайиқ! Вўтирған вўрнимиз жўғолмасин! Қаони, мейманжанлар, обжаринғизлар, охиригача, ҳо-ов!» Ажабланган меҳмон аста сўрабди: «Сизларда қадаҳ сўзини фақат бир киши айтадими?» «Ойтқичимиз шў-да мейманжан!» деган экан даврадошлар.

Шунга ўхшаб, биз гувоҳ бўлган баъзи зарур-нозарур «ойтқич» — нотиқлар деярли бир хил эди. Эскидан таниш сўзлар, таниш иборалар. Буни билган тажрибалироқ давра аҳлилари «Эски оғизга янги гапми?» деган каби ҳар бири ўз иши билан машғул бўлиб ўтиради: кимдир яширикча газета ўқийди, кимдир олдидаги қоғозга алланималарни чизиб эрмак қилади, маърузани жон қулоғини бериб тинглаётгандек кўринган анови одам аслида бутунлай ўз хаёллари билан банд: тунов куни идорасини босган солиқчиларга қандай чап беришни ўйлаб бош қотиряптими-ей...

«Ойтқич»лар орасида шундай бийрон-бурролари борки, кечаси уйқудан уйғотиб, туртиб қўйсангиз бас — исталган мавзуда исталганча маъруза қилиб бериши мумкин. Баъзида зуллисонайинлигини намойиш этмоқчи бўлибми ёки бошқа нарсанинг ташвишидами, «иккинчи она тили»да сайраб қолади. (Давлат тили қонунлаштирилганига 6 (олти) йилдан ошаётир!) Шунда кўнгилга хавотир оралайди: бу кишим ҳув анови йиллари мутлақо бошқа ашулани айтарди, бугунга келиб бундай деяпти, эртага бир кун, худо кўрсатмасин, эски ашуласини бошлаб қолмасмикан? У мамлакат, дунё ўзгарганини билдимикин?

Бу нутқ, бу маърузаларнинг кўпи худди бир қолипдан кўчгандек, бир оғиздан чиқаётгандек, кимдир шариллатиб газета ўқиб бераётгандек сип-силлиқ, бенуқсон. Нақд сўзамоллик мусобақаси! Кўҳна йиллар давомида машқи олинган-да! Офарин демай иложингиз йўқ. Офарин дейсиз-у, кейин унинг аслида нималар деганини эслаб кўрмоқ бўлсангиз — ҳеч нарса ёдда қолмабди. Ўша ўзингиз билган, ие, ҳамма биладиган сийқа сўзлар такрори, холос. Янгилик деса бўладиган бирор оғиз гап айтмабди. Демак, ҳаммани алдабди! Ҳой биродар, бу гапларнинг менга қизиғи йўқ, дардинг бўлса дардингни айт, йўқса, менинг бундан муҳимроқ ишларим бор деб, йиғиндан чиқиб кетай десангиз, камида одобсизлик, маданиятсизлик санайдилар. Хўш, шунча одамни ишдан қолдириб, вақтини ўғирлаб ўтириш одобданми? Ёки аниқ бир фикрингиз, элга айтадиган тозароқ бир гапингиз бўлмаса-ю, ёлғондакам лутф қилиб ўтириш маданиятданми?!

Модомики, кимнинг нима дейиши олдиндан маълум экан, бирон бир жонли фикр айтилмас, бирон бир муаммо ҳал этилмас экан, бундай дабдабали машварат қуриб, ўзаро гап маъқуллатиб ўтиришдан нима наф, нима мақсад?

Мақсад бор! Мақсад — тадбир! Хўжакўрсинга! Ўтказдингми, ўтказдинг, қандингни ур!

Яшириб нима, сиз билан биз кечаги замонда не-не дабдбали мажлис-у анжуманларнинг бевосита ёки билвосита гувоҳи бўлганмиз, коммунизмнинг нурли чўққиларини тараннум этувчи оташин нутқу маърузаларни тўйгунча эшитганмиз. Лекин, очиғини айтганда, уларнинг бирортасига астойдил ишонмаганмиз; бу ишлар анчайин бурч ёки хизмат юзасидан, қолаверса, «ўйин қоидаси»ни бузмаслик, янада тўғрироғи, жон сақлаш учун қилинган. Натижада назариёт бошқа — ҳаёт бошқа, сўз бошқа — амал бошқа, яъни қуруқ ҳавозабозлик бўлиб қолган. Оқибати эса етти иқлимга аён.

Ишончсизликнинг асосий сабаби — у тантана-ю асъасаларда чинакам инсоний самимият, миллий манфаат руҳи йўқ эди. Таассуфки, бугунги кунда ҳам иш бир ёқда қолиб, тадбирбозликка рўй бераётган ташкилотлар оз эмас. Бунга қанча маблағ, қанча меҳнат, қанча умр сарф бўлади! «Ҳузур»и эса кўпинча қоғозга тан...

Бир оқсоқолимиз бўларди, бугун неча мажлисда қатнашгани, нечтасида ҳайъатда ўтиргани-ю нечтасида сўзга чиққанини айтиб ғурурланишни яхши кўрарди. Ҳар гал у кишининг гапини эшитиб, «Хўш, шу билан нимани обод қилдингиз, домла?» дегингиз келарди.

Майли, кўнгилни кенг тутайлик, бирор йиғинда қатнашмаган куни ётиб уйқуси келмайдиган хуморилар йиғилиб олиб ҳар қанча мажлис қилса қилаверсин. Хавотирли жиҳати шундаки, бундай сафсатабозликнинг кечаги замондаги каби ёлғон «ура-ура»лар-у андозаси олдиндан бичилган «ишлаб чиқариш»ларга айланиб кетмасмикан? Бу ҳол эса охироқибатда жамият ахлоқига, жамият тараққиётига салбий таъсир этмасмикан? Тилда эмас, дилда турмоғи лозим бўлган муқаддас тушунчаларнинг сийқалашувига олиб келмасмикан?..

Маълумки, жамият тараққиётини белгиловчи учқур, долзарб иборалар, лўнда, пурҳикмат фикрлар шиорга айланади. Шиорга айланиб, фуқаролар дилидан чуқур жой олиб, уларни маърифат манзиллари сари даъват этади, улуғвор юмушларга илҳомлантиради. Чинакам шиор эл манфаати, миллат манфаатидан туғилади, жамиятда сафарбарлик ҳиссини уйғотади. У — аввало, маърифат қуроли.

Бироқ, шуниси ҳам борки, ортиқча шиорбозлик, жамият ҳаётини ёппасига шиорлаштириш оммавий лоқайдликни, юзаки фикрлаш иллатини келтириб чиқариши ҳам мумкин. Кўз кўради-ю, шуур сезмайди, қулоқ эшитади-ю, қалб титрамайди.

Тўғриси, айрим мутасаддилар шиорбозликка ружу қўйган. Шиорсиз бир ишни бошлаёлмайди — гўё хато қилаётганга ўхшайверади. Кечаги тузумдан қолган бу иллат, таассуфки, ҳамон давом этаётир. Биз бу ўринда кўча-кўйлардаги пала-партиш, чаласаводларча битилиб, ўринли-ўринсиз осиб ташланган, кўзи тушган одамнинг энсаси қотадиган ҳар турли саёз ёзувларни назарда тутмоқдамиз. Масалан, қабристон дарвозасига битилган «Хуш келибсиз!» деган «лутфу карам»га нима дейсиз! Бу — маърифат эмас, фаросатсизликнинг ўзгинаси! Хўш, намунча шиорларга осилиб олдик? Гап шундаки, шиорлар, иқтибослар бояги мажлиссевар «ойтқич»ларнинг бамисоли жони, нони, сўз луғатининг асосини ташкил этувчи беминнат хазина. Шуларни такрорлашни таъқиқлаб кўринг-чи, қани, нима гапи қолар экан?

Бирон бир шиор тилга олинганда ёки арбобларимиз нутқидан иқтибос келтирилганда, теран идрок этилиб, маъно-моҳиятини тубдан очиб берилмас ва ижодий шарҳланмас экан, кутилган натижага эришиб бўлмайди. Аксинча, улар ҳарчанд муҳим, пурҳикмат бўлмасин, қадри кетади, оддий, кундалик гапларга айланиб қолади — хатарли жиҳати шунда.

Масалан, «Тинчлик, барқарорлик — энг катта бойлигимиз» деган машҳур шиорни ҳар қадамда кўрамиз, эшитамиз-у, бир қарашда соддагина туюладиган бу сўзлар халқимизнинг ҳаёт-мамотига дахлдор нақадар чўнг мазмун касб этишини ҳар доим ҳам англаб етавермаймиз. Худо кўрсатмасин, лекин бир зум тасаввур қилиб кўринг-чи, ана шу бойлигимиздан ажралсак нима бўлади? .. Узоққа бориб ўтиришнинг ҳожати йўқ... Уруш, можаро қонун-қоидани тан олмайди. Уруш ёшу қарини танламайди. Урушнинг кўзи кўр, қулоғи кар. Урушнинг катта-кичиги ёки адолатли-адолатсизи бўлмайди. Чунки қон тўкилган, инсон қони! У йиллар оша Азроил шарпаси мисол бесаранжом кезиб юради... Бу ёқда мамлакат вайрон, миллат прокандa, насл фожиалар гирдобида... Ўртада эса минг бир даллол: минг бир муросачи! Ҳар бирининг кўзлаган мақсад-муддаоси бўлак!

«Тинчлик, барқарорлик — энг катта бойлимгимиз». Биз бу сўзларни хотиржамгина ўқиймиз, хотиржамгина эшитамиз, хотиржамгина такрорлаймиз. Яратган эгамга шукроналар бўлсин, биз тинч-осойишта яшамоққа, барқарорликка — энг катта бойлигимизга ўрганиб қолдик. (Афсуски, бу нарсанинг қадри баъзида билинмайди.) Энди ана шу бойликни қадрлашга, қўриқлашга, ғанимат билишга, зарурат туғилганда, ҳимоя қилишга ҳам ўрганмоғимиз, тайёр бўлмоғимиз керак. Негаки, узоқ-яқинда туриб унга ҳасад қилаётганлар, ғаним кўзи билан қараб тош отаётганлар, раҳна солишга уринаётганлар — шу тариқа бу ерда ҳам ўт чиқариб, базмига исинишни орзулаб юрганлар йўқ эмас.

Атрофга бир назар ташланг-чи... Кимдир худо ато этган бир кучоқ бойлигини дунёга кўз-кўз қилиб, ўзига ўзи маҳлиё бўлиб ўтирибди — бошқаси билан иши йўқ; кимдир бегона ноғорабазмга қўшилиб, узоқ-узоқларга қўл чўзиб тиланчилик қилиш билан овора; бирови янги-янги лойиҳалар ихтироси билан машғул; тағин бирови собиқ «оға»сининг оёғига бош қўйиб сиғинган; хонадонида бир кун ҳам осойишталик ҳукм сурмаган аламзада «оға» эса, сархушликда бой бериб қўйган мўмай ўлжаларини қўмсаб дам-бадам васваса қўзғаб турибди; яна бир юртда ҳамон ҳокимият талашув, хунрезлик...

Ана шундай бир вазиятда биз тинч яшаяпмиз, барқарор кун кечиряпмиз, осойишталигимиз пойдор-мустаҳкам деб беғамликка, хотиржамликка берилиб бўладими?!

Ҳалиги оташин «ойтқич»ларимиз минбарни эгаллаб олиб, «Ватан! Истиқлол!» дея баландпарвоз нутқлар ирод этиб турганда кишини гоҳо оғир ўй босади: мабодо Ватан ҳимояга муҳтож бўлса, Ватан чорласа, мана шу сўзамоллардан нечови майдонда қолар экан? ..

Ватан ҳайқириб, жар солиб севилмайди; истиқлол — мулк эмас, моҳият. Моҳият қанчалик ботиний теран бўлса, шунчалик пойдор, мустаҳкам бўлади.

Президент Ислом Каримов дунёга илк бор Ўзбекистон мустақиллигини эълон қилганда халқ вакиллари бўлмиш депутатлар, ростми, ёлғонми, ҳаяжонга тушиб, зал сув қуйгандек жимжит бўлиб қолган эди, деб эшитамиз. Президентнинг далдасидан сўнггина залда жонланиш юз бериб, қарсак бошланибди.

Кутилмаган бахт, ғалабадан одам шошиб, карахтланиб қолиши табиий, албатта. Аммо энди мустақил Ватан фуқароси бўлмоқ насиб этган экан, унга муносиб фарзанд бўлмоқ, унинг ҳар коригa ярамоқ ҳам бурч, ҳам шараф!

Хорижлик бир мухбир шундай савол берган эди: «Мустақилмиз, мустақилмиз деяверасизлар, нима, ҳалиям мустақилликларингга шубҳаларинг борми?»

Унга жавобимиз бундай: биз мустқилликни узоқ кутган, орзу қилган эдик, шунинг учун фахр билан , ғурур билан кўп таъкидлаймиз!

Бироқ, ўйлаб қаралса, ўша мухбирнинг ҳам гапида жон бор. Дарҳақиқат, истиқлолга эришганимизга тўрт йилдан ошаётир. Бу сўзни ҳар қанча такрорласак, таъкидласак арзийди, албатта. Лекин ҳар нарсанинг ўрни, меъёри бўлади. Бизнинг мустақил давлат эканлигимизни аллақачон бутун дунё тан олган. Одам ўзининг исмини ҳадеб такрорлайверса ёки бор нарсани ҳадеб таъкидлайверса, эриш туюлмайдими? Қолаверса, беҳуда такрор ўша сўзнинг қадрига, нуфузига таъсир этиб, уни ҳув бир замонлардаги тушунчалар қаторига тушириб қўймайдими?

Мустақиллик — бизнинг бундан буёнги табиий ҳолатимиз, дунёда тутган ўрнимиз, ҳаёт тарзимиз. Бу тушунча бошқа мустақил давлатларда қандай меъёрда ишлатилса, биз ҳам худди шундай қўллаганимиз маъқул.

Умуман, давлат рамзларига муносабатда ўта эҳтиёткорлик лозим. Мустақиллик — давлатимизнинг бош белгиларидан. Ватан, истиқлол сингари муқаддас тушунчаларни сийқалаштирмай, амалий иш билан юксакликка кўтариш чинакам фидокорлик, чинакам ватанпарварликдир.

«Баландпарвоз гаплардан амалий ишларга ўтишимиз керак» (Ислом Каримов). Оддийгина сўзлар. Лекин, давлат раҳбарининг оғзидан чиққанда бу сўзлар алоҳида мазмун, алоҳида салмоқ касб этади. Бундай гапни давлат раҳбари бежиз айтмайди.

Унутилмас гуржи адиби Нодар Думбадзенинг «Ватан» деган бир очерки бор. «Ватан ўзи надир?» деган савол билан муаллиф турли тоифа одамларга мурожаат қилиб чиқади, ҳар ким ўз фикрини айтади.

Кўчада тасодифан дуч келган бир йигит саволни эшитиб, «Ватан .... Ватан учун мана шу оннинг ўзида, ҳеч иккиланмай, жон фидо қилиш мумкин, — дейди,— лекин унинг нима эканини сўз билан ифодалаб бериб бўлмайди».

Унча-мунча вайсақи «ойтқич»нинг лўзига ниқоб этган баландпарвоз хитобларидан мана шу биргина жавоб кўнгилга , демакки, моҳиятга яқинроқ эмасми, нима дедингиз?

Эркин АЪЗАМ

ТЎҚТАҒУЛ

БЎЛАРМИ?

Чайқалган ёли бўлмаса,
Отнинг кўрки бўларми?
Яхши сўзи бўлмаса,
Қартнинг[1] кўрки бўларми?
Майса, ўтлар чиқмаса,
Ернинг кўрки бўларми?
Яйлови молга тўлмаса
Элнинг кўрки бўларми?
Ўрдак, ғози бўлмаса,
Кўлнинг кўрки бўларми?
Сайрамаса саратон[2].
Чўлнинг кўрки бўларми?

Чиқармаса сочпопук,
Толнинг кўрки бўларми?
Жағида соқол бўлмаса,
Чолнинг кўрки бўларми?
Қирга буғдой сепилмаса
Ернинг кўрки бўларми?
Қорнинг музи бўлмаса,
Белнинг[3] кўрки бўлармi,
Мушки — анбар
таратмаса,
Елнинг кўрки бўларми?

Т. АДАШБОЕВ таржимаси

Изоҳ:
1. Қарт — кекса. 2.Саратон — ҳашарот. 3.Бел — довон.

ҲАМЗА САҲНАСИДА ЯНГИ МАВЗУ

18 январ куни Ҳамза номидаги Ўзбек Давлат Академик драма театрида драматург Ҳайдар Муҳаммад асари асосида саҳналаштирилган «Жиноят устида ушлансин» спектакли премераси бўлиб ўтди. Спектакл Ички ишлар вазирлиги ҳомийлиги остида қўйилди. Унга милиция ходимлари, Олий милиция академияси талабалари таклиф қилиндилар.

Спектакл ички ишлар ходимларининг халқимизга кўрсатаётган хизматларига бағишланган бўлиб, юртимизда уюшган жиноятчиликка қарши олиб борилаётган курашни акс эттирган.

Премера тугагач, Республика ички ишлар вазири генерал-полковник Зокиржон Алматов сўзга чиқиб, барча тинчлик ва хотиржамлигимиз посбонларини Ҳамза театри саҳнасида илк бор саҳналаштирилган бу асар билан табриклади ва Ҳамза театрига Ўзбекистон Ички ишлар вазирлигининг фахрий ёрлиғини топширди. Шундан сўнг, Республика Маданият ишлари вазири муовини Теша Мўминов спектаклдан олган таассуроти ва Маданият ишлари ва Ички ишлар вазирликларининг ҳамкорлиги меваси бўлган бу каби спектаклларни кўпайтириш лозимлиги ҳақида гапирди.

Кеча охирида Ҳамза театри директори Ёқуб Аҳмедовга ички ишлар вазирлиги нишони ва пул мукофоти, асар муаллифи Ҳ. Муҳаммад, саҳналаштирувчи режиссёр М. Азимов, саҳналаштиручи рассом Т. Шораҳимов, бастакор А. Эргашевларга вазирликнинг мукофотлари топширилди.

Бундан ташқари, спектаклда рол ижро этган бир неча актёрлар С. Жалолов, Ҳ. Комилов, Қ. Абдураҳмонов, М. Боботуллаева, М. Холиқова ва 30 дан ортиқ ходим ва хизматчилар тақдирландилар.

Муҳими шундаки, спектаклда республикамиз ички ишлар ходимларининг хизматлари жуда яхши кўрсатилган. Шунга қарамай, зийрак томошабин бир асар билан бутун ҳаётни очиб бериш мумкин эмаслигини тушунса-да, бу мавзуда янада қизиқарлироқ ва кенг қамровлироқ маълумот олгиси келади. Очиғи, шундай асарларга муҳтож. Умид қиламизки, театрларимиз саҳналарида кўплаб бу каби асарлар дунёга келади ва халқимизнинг олқишларига сазовор бўлади.

Ойбек ТИЛЛАЕВ

ТАЁҚНИНГ икки учи

БИРИНЧИ МАҚОЛА. ТАБИАТ ДЕМОКРАТИЯСИ

Боши биринчи бетда.

Одатий мушоҳадаларга зид ўлароқ, «демократия» кеча пайдо бўлгани, йўқ, қолаверса, у Ғарбнинг маҳсули ҳам, айримлар ваҳима қилаётганидай, «макри» ҳам эмас, аксинча, демократия қадим-қадимда Шарқда шакллангандир, агар у макр бўлса, Шарқнинг макридир. Гарчанд биз кўп йиллар цивилизация тарихини румолардан, юнонлардан бошлаб ўрганган бўлсак-да, қадим маданий тараққиёт аслида ҳиндлардан, улардан ҳам аввалроқ чинлардану туркий аждодларимиз бўлган хунлардан бошлангани бугун биз учун ҳам сир эмас. Файласуфларнинг «отаси» бўлган Конфуцийдан тўрашибди: «Тақсир, мана, Сиз бу бебаҳо дунёда анча яшадингиз. Яшаганда ҳам ақл-идрок, фаҳм-фаросат билан яшадингиз. Айтинг-чи, бу ўткинчи тириклик дунёсида одамдай яшаш учун керак бўладиган йўлни, тарзини биргина сўз билан айтганда, у қандай сўз бўларди?» Ҳаёт аччиқ-чучугини обдон тортган, қариб қолган мутафаккир қувлик билан жилмайиб: «Кенглик, болаларим, кенглик!» — деган экан. Аслида демократия шу — бағрикенглик, муроса, бировни чидаб эшитиш, кенгашиш, можароларни сиёсий йўл билан ҳал қилмоқ, қанчалик ноқулай бўлмасин, ўзгача фикрни ҳам эшитмоқ, ҳамма ижтимоий табақалар билан, халқ билан ҳисоблашмоқдир. Инсоний муносабатлардаги ана шу бағрикенгликни давлатий сиёсатга айлантириб, уни «демократия» атайдилар.

Ривоят қилишларича, Арасту қўлида Искандар исмли бола таълим олган. Бир куни Арасту арқоннинг учларини мураккаб усулда тугиб, ўз ўқувчиларига ечиб беришни топширибди. Болалар у томонини-бу томонини ағдариб, чигал тугуннинг учини излаб ўтирганда, сиқилиб кетган Искандар арқонни олибдида, қилич билан тугунини шартта кесиб ташлабди: «Мана, устоз, тугундан қутулдингиз. Олинг тугунсиз арқонни!» Арасту кўп яхши-ёмонни бошидан кечирган одам эди, у бу ёш болага қараб: «Улғайсанг, подшоҳ бўласан, шиқилли, болам!» — деган экан. Дарҳақиқат, ўша бола улғайиб Искандар Зулқарнайн (Александр Македонский) бўлди, дунёни кўп қонга ботирди. Демократия эса сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маънавий муаммоларнинг «чигал тугун»ларини қилич билан эмас, сабр бардош, мушоҳада, муроса билан, эринмай ечмоқдир. Албатта, бу машаққатталаб иш, аммо демократия йўли шудир. Қадим чинларга қайтсак, донишманд Лао Цзи болаларига шундай насиҳат қилиб кетган эди: «Мен ҳам қариб қолдим. Болаларим, оғзимга қаранглар: қаттиқ тишлар тўкилиб кетди, юмшоқ тил эса ҳануз турибди». Кенгликни, қайишқоқликни — демократияни васият қилганди дунё кўрган Лао.

Табиатга разм солсангиз, кўрасиз: қатъий шаклу шамойилсиз, шилдираган суюққина сув қаттиқ темирни ейди, ўзи йитмайди. Совутсангиз музга айланиб олади, қайнатсангиз буғга эврилади. Қуруқ чўпга қуйсангиз, барг чиқартириб, гуллатиб юборади. Инсон учун тирикликка фалсафа бўлгулик бир сабоқ эмасми тирикликнинг бир муъжизаси бўлган сувнинг ҳаёти! Инсон ҳам табиатнинг бир парчасидир, у умумтабиатнинг ички қонунларига бўйсуниши лозим ва у шунга мажбурдир, инсон, табиат ва унинг Яратувчиси йўсинларидан чекинган ҳар бир қадами учун муқаррар жазо олади. Хоҳ экологик, хоҳ маънавий, хоҳ технократик фожиалар тарзида бўлсин, оқибат ва охират муқаррардир. Яна билмадим. Аллоҳ билади. Зеро, биламан дейиш кескинликдир. Узил-кесил биламан демоқ — банданинг чеки эмас. Миллатимизда бу туйғу ҳамиша бор эди. Буни ҳатто... Афанди ҳам биларди. Насриддин Афанди қози экан. Бир куни қўшниси кириб, хотинидан арз қилибди. Обдон эшитган Афанди: «Сеники тўғри», — дебди. Бироздан сўнг қўшнининг хотини шикоят қилиб чиқибди. Афанди уни ҳам эшитиб: «Сеники тўғри», — дебди ва кузатиб қўйибди. Буни эшитиб ўтирган Афандининг хотини аччиқланиб, дебди: «Қанақа одамсиз ўзи?! Бир масалада қандай қилиб иккови ҳам ҳақ бўлади? Аслида ким ҳақ?». Афанди мийиғида кулиб: «Хотин, аслида сен ҳақсан!» — деган экан. Дипломатиянинг боши шу эмасми?! Ҳар ҳолда халқнинг афандиёна ички сезгиси ҳамиша можароларда муомалани олдинга суриб келади. Миллатимиздаги ана шу босиқлик бугун ҳам бизни қирғинлардан асради.

Демократиянинг «формуласи» бўлган ушбу лутфни Хўжа Аҳрори Валийга нисбат берадилар:

Ин кора зинҳор намекунем,
Ин кора инкор намекунем.

Яъни, бундай ишни зинҳор қилмаймиз, қилганни инкор қилмаймиз, соддароқ айтганда, уни дарҳол инкор қилмаймиз, бошини кесиб ташламаймиз, тушунишга ва тушунтиришга ҳаракат қиламиз. Буюк демократ Хўжа Аҳрори Валий муомала учун очиқдирлар. Бу ерда «диалог» мавжуд, большевизм эса «монолог» эди, партиясини ҳам «монолит» (таркиби бир хил) атарди. Хўжа Аҳрори Валий инкорга ётдирлар, муросага, мунозарага, музокарага тайёрдирлар. Моддиюнчи марксчилар «инкорни инкор қонуни»ни («закон отрицания отрицания») топдилар, ленинчилар уни қон тўкиб амалга оширдилар, чунки инкор, тушунишга уринмаслик ҳамиша қурбонларга олиб келади. Валий ҳазратларининг лутфи франг файласуфи Волтерга юқади: «Мен сизнинг фикрингизга қўшилмайман, аммо сизда ҳам фикр бўлиши табиий, мен сизнинг ўз фикрингизни бемалол айтиш ҳуқуқингизни ҳимоя қиламан, мен бу учун жон беришга ҳам тайёрман», — дейди Волтер. Оврўподан уммон ортига кўчган валиёна фикр XX аср Америко менежментининг битиксиз «тилло кодекси»да шундай садо беради: «Сиз менинг фикримга қўшилмадингиз, демак, Сиз ҳали мени тингламадингиз!» Ҳа, Сиз менинг фикримга қўшилинг, қўшилмасангиз — йўқ қиламан, дейилмаяпти, яна бир бор тингланг, гапни гап билан енгайлик, тўп билан эмас, дейилмоқда.

Аслида ҳар қандай фаҳм-фаросатга бегона бўлмаган одам биров билан суҳбатлашаётиб, гарчи ҳамсуҳбатининг гапига қўшилмаса ҳам, шундай ўйлаши лозим: мен у билан хотиржам сўзлашаман, уни инкор қилмайман, қораламайман, ҳам, нега мен ундан ранжишим керак, ахир у шундай ўйлайди ва унинг шундай ўйлашга ҳаққи бор... Худди ана шу одамий қараш бора-бора демократик мамлакатларда ҳукуматнинг ҳурфикрли вакилларига нисбатан давлатий қарашга айланади ва демократия номини олади.

Демократия, менинг назаримда, бу мувозанатдир. Бундай мутаносиблик нафақат инсоний муомалада, ҳаётий тажрибада кўринади, бу тарозу табиатнинг ўзидаёқ мавжуд, дунёни Аллоҳ аслида шундоқ яратгандир. Аллоҳ отамиз — Одам Атони яратиб, ер юзини фақат эркаклардан иборат қилиб қўя қолмади, унинг қовурғасидан жуфтини — онамиз Момо Ҳавони ато этди, табиатда буюк бир уйғунликни мужассам этган яратувчи табиатнинг бир қисми бўлган инсонни ҳам жуфт қилиб яратди ва бир-бирининг зидди бўлган эр ва хотиннинг уйғунлашувидан насллар юзага келадиган қилди. Эр-хотин мувозанати бузилиши ҳам ҳамма инқилоблар каби инқирозга олиб келиши шубҳасиздир.

Ҳаёт фақат кечадан иборат бўлса, одам сиқилиб ўларди. Ҳаёт фақат кундуздан иборат бўлса, инсоннинг силласи қуриб қоларди. Тангри кеча ва кундузни бор қилди. Менинг назаримда Аллоҳнинг севган сони бўлса, у «икки» сонидир. «Бир» эса унинг Ўзидир. У танҳодир, якка-ю ягонадир, аҳаддир. Билъакс, мўъжиза — Унинг инояти, тақдир Унинг ваколатидир. Мен ўрисларнинг «Человек полагает, а Бог располагает» деган мақолини хуш кўрардим. Бу ҳикматнинг асоси ҳам боболаримиздан экан. Мутрибий ал-Асамм «Тарихи жаҳонгирий»да шаҳодатлик беришича, Амир Темур мақбарасининг ҳовлисида уч минор бўлган (Ҳозир бу минорлар йўқ). Уларнинг бирида шундай калом битилган эди: «Ал-абд юдаббир ва Аллоҳ юқаддир», яъни «Банда тадбир қилади, Аллоҳ тақдир қилади»

Коинотда ҳамма нарса уйғунлик билан воқеъдир. Деҳқон ишига разм солинг: уруғ қадаса, униб қўшалоқ барг чиқарадики, бунда буюк бир тилсим бор. Дунёда ҳар нарса иккилангандир, зидди — жуфти биландир: кун ва тун, вужуд ва руҳ мусбат ва манфий, яхши ва ёмон, «ҳа» ва «йўқ», тирик ва ўлик, эр ва хотин, ўғил ва қиз, сув ва олов, шакл ва мазмун, юмшоқ ва қаттиқ, иссиқ ва совуқ, шимол ва жануб, ғарб ва шарқ, гул ва булбул, ҳаёт ва ўлим, ошиқ ва маъшуқа, нур ва зулмат, оқ ва қаро, замон ва макон... Борлиқ дунёда қандайдир тарзда иккилик ҳоким. Қолаверса, борлиқнинг ҳам зидди бор — бу ҳувиллаган йўқликдир. Дунёда шу дуализм, диалектика зоҳир. Ахир, Тангри:» Ўзимдан бошқа ҳамма нарсани жуфт яратдим», — деган. Қуёшни «танҳо», «ягона», («Ёлғизлик ярашар ёлғиз қуёшга») атамоқ — шоирлар хаёлоти, холос. Зеро, фазода Қуёш — миллиард юлдузларнинг биридир, Коинотда унданда улканроқ юлдузлар кўп. Оқшомлар маҳзуна милтираган «бева» Ой аслида ёлғизмас, у Қуёшнинг нурларини акс эттираётган кўзгудир, шунинг учун нур, шуъла таратади. Ой — Офтобнинг жуфти. Эрталаб туриб ойнага боқинг, ўз аксингизни, атрофингиз аксини кўрасиз, ойна ичидаги дунё — не дунё?! Аслида бу биз яшаётган дунё ҳам қандайдир улкан дунёнинг акси бўлса, не тонг. Буни Олам Ижодкори билади.

Шундай қилиб, борлиқ табиатда иккиликнинг азалий мувозанати борки, инсон ҳам унинг бир парчаси ўлароқ шу уйғунлик домидагина яшай олади. Буюк мутафаккир Жалолиддин Румий лутф этадиларки: «Улуғ тангри ҳар иккаласининг маълум бўлиши учун инсонлик билан ҳайвонликни бир ерга тўплаган. Ахир ашё қиймати зидди билан аён бўлади. Зидди бўлмаган нарсани таъриф этмоқлик имконсиздир. Улуғ тангрининг зидди бўлмагани учун ҳам: «Мен гизли бир хазина эдим, билинмоқни истадим» (Ҳадис) дея буюрилганидек, нурнинг ошкор бўлиши учун қоронғу этиб яратилган мазкур оламни мавжуд айлади». Демак, аслида бу қоронғу дунёнинг ўзи ҳам Аллоҳ нурининг ошкорланиши учундир. Ақл ва эҳтирос, бойлик ва қашшоқлик, қаноат ва нафс, сабр ва бетоқатлик мунозарасида гўё нур ва зулмат баҳс этади.

Таёқнинг — икки учи, тарозунинг — икки палласи, данакнинг икки қобиғи, тоғнинг — икки бағри бор. Инсоннинг — икки кўзи (ҳар ённи кўрсин), икки қулоғи (баҳсда икки томонни ҳам эшитсин), буруннинг икки тешиги бор. Тўғри, инсоннинг оғзи битта — ютади, аммо ютганини ичида тўплаб ўтиролмайди, оғизнинг зидди ҳам мавжуд... Табиат ва унинг бир парчаси бўлган инсон азалдан мукаммал яратилган. Аммо инсон ўзини ҳам, табиатни ҳам не куйга солаётгани ҳайратлидир. Айтишларича, японлар собиқ СССРга келибдилар. Уларга машиналарни кўрсатиб, қандайлигини сўрашибди. «Сизда ажойиб болалар бор», — дейишибди японлар. Биноларни кўрсатишибди. «Сизда гўдаклар жуда гўзал!» — дейишибди меҳмонлар. Охири советларнинг тоқатлари тоқ бўлиб: «Машиналаримиз, биноларимиз-чи?! — дейишган экан, беозор японлар: «Қўл билан ясаган нарсаларинг унча эмас», — дейишибди. Кейин кўшиб қўйишибди: «Болалар эса бошқа гап!». Яхшиям болалар қўл билан ясалмайди. Инсоннинг яралиши — Аллоҳнинг мўъжизаси, ижоди.

Карим ҲАКИМЎҒЛИ

Ҳа, биз ўзбекмиз

Азиз иним Азамат Зиё, «Миллий тикланиш» газетасида босилган икки мақолангиз — «Ўзбекчилик нима?» билан «Кунларингни унутма»ни зўр қониқиш ва мароқ билан ўқиб чиқдим. Мен файласуф ҳам, сиёсатчи ҳам эмасман. Оддий фолклоршуносман. Сиздай иқтидорли, зукко, топқир, ҳозиржавоб, фикр-мулоҳазалари тиниқ ёш олимлар ила фахрланаман. Яхши ёзилган ҳар бир мақола ёки китобни ўқиш мен учун байрам. Айниқса у ўзбегим, табаррук масканим — она юртим ҳақида ёзилган бўлса. Чунки, ўзлигини таниш, ўзини англаш, билиш дўппини бир четга қўйиб мушоҳада қиладиган муаммоларнинг муаммоси, масалаларнинг масаласи.

Ҳар иккала мақолангиз ҳам яхши, фикр-мулоҳазаларингиз тиниқ ва асосли. Бу борада «Миллий тикланиш»нинг бир изоҳига тўла қўшиламиз. «Ўзни билишдан мурод ўзни жаҳоний ишларга чоғлаш, илғор дунё билан ҳар соҳада баравар қадам ташлаш, яъни лўнда қилиб айтганда, ўзликни жаҳонга мосламоқдир. Биз кучлимиз ва шу билан бирга ўз иллатларимиз, йўлимиз, ўсишимизга тўсиқ бўлаётган айрим хусусиятларимизни яхши билиб олсак ва улардан қатъият билан қутулсаккина ҳурматимизга ҳурмат, эътиборимизга эътибор қўшилади. Шунинг учун ҳам бугун «ўзбекчилик нима?» — деган саволни ўртага қўяяпмиз. Унинг хислат эканлиги аён. Лекин бу хислат фазилатми ёки иллатми? Ёки фазилат ҳам иллат аралаш-қуралаш бўлиб кетган, англаб олиш қийин бўлган бир миллий белгими?» Севикли газетамизнинг «ўзбекчилик ҳақидаги ўз фикрларингизни бизга ёзиб юборинг. Сиз бу масалага қандай қарайсиз?» каби сўров-илтимосига баҳоли қудрат жавоб ёзишни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйдик. Айни чоғда газетанинг «тарихчи олим Азамат Зиёев ўзбекчиликка ижтимоий ҳодиса каби ёндошишга уринади. Унинг айрим фикрлари жуда эътиборли. Айримлари баҳсли. Бу борада бутунлай бошқача қарашлар, фикрлар ҳам бўлиши мумкин» каби нуқтаи назарига ўз муносабатимизни билдирмоқчимиз. Даставвал шуни айтиш керакки, «ўзбек», «ўзбекчилик» тушунчалари тарихий категория бўлиб, узоқ ижтимоий-иқтисодий жараёнлар асосида юзага келган. У биз ўйлагандек содда эмас, балки жуда мураккаб, кенг, қамровли тушунча. Ўзбек ва ўзбекчиликнинг ўзига хос хусусиятлари, бошқа миллат ва халқларда кўринмаган томонларидан келиб чиққан ҳолда, айни замонда ана шу тушунчалар таг-заминида ётган умумбашарий, ҳар қандай ўзга миллат ва элатлар ўрганса, қабул қилса, ибрат олса арзигулик томонларини ҳам эсдан чиқаролмаган ҳолда иш тутамиз.

Муаллифнинг: «Демак, биз кўрган мисолларда Тўмарис, Широқ, Спитамен, Солиҳбек... ва уларнинг сафдошларининг эл ва ватан мустақиллиги йўлидаги жон фидоликлари ўзбекчиликнинг энг юқори чўққисидир. Аксинча, Спитамен бошини олганлар, генерал Черняев пўписасидан қўрқиб, ўзини бадном, фарзандларини хору зор, халқини қарам қилганлар тубанлик ифодасидир. Солиҳбек авлодларидан бирининг бугунги кунда қаҳрамон ва фидокор боболар хотирасини абадийлаштириш йўлида идорама-идора сарсон-саргардон бўлиб юриши ўзбекчиликдаги айрича сусткашликдир», деган фикрига тўла қўшилган ҳолда, бундай ҳолларнинг тарихда ҳам, бизнинг кунларимизда ҳам мавжудлигини таъкидлашни истар эдик. Бир-иккита мисол келтириш билан фикримизни ойдинлаштирсак. Ўзбекчиликнинг илдизига болта уриш учун атайлаб маҳв этилган, яъни отилган «ўзбек муҳаррирларининг отаси, жадид раҳбари» Маҳмудхўжа Беҳбудий, Мунаввар Қори, Фитрат, Чўлпон, Элбек, Абдулла Қодирий, Усмон Носир ўзбек бўлганликлари, ўзбекчиликни ҳимоя қилганликлари, дунёга чиқармоқчи бўлганликлари учун ҳам отилганлар ёхуд пинҳона маҳв этилганлар. Булар ёнига минглаб миллий озодлик ҳаракати ташаббускорлари — юзлаб ўзбекнинг асл фарзандлари — зиёлиларини ҳам қўймоқ инсофдан буларди...

Шуни ҳам унутмаслик керакки, ўзбекчиликнинг асосчиси — халқ. Уни халқ ва унинг илғор зиёлилари яратган, асослаган ва ривожлантирган.

Ўзбекчилик деганда кенг маъноли, ҳар қанча фахрланса арзигулик донолик, зукколик, топқирлик, жангарилик, одамийлик, инсонийлик туйғуларини, бир бутун, яхлит миллат қиёфаси, тафаккури, дунёқараши, фалсафий, эстетик, маънавий-маданий, одоб-ахлоқ йиғиндисини тушунаман. Ана шу ўзбекчиликка мансуб эканлигимдан Аллоҳга шукроналарда яшайман.

...Таниқли элшунос, сайёҳ ва миссионер Н. П. Остроумов «Сартлар» деган китобида ўзбекчиликдаги гулга муносабат, яъни гулни севиш, эъзозлаш, қадрлаш ҳақида сўз юритиб, ўтган асрнинг охирларида шундай деб ёзган экан: «Мен фаросатсиз (?!) бўлиб кўринган мардикорнинг, камбағал аравакаш ёки мешкобнинг, ҳатто гадойнинг ҳам қулоғига гул тақиши, дўпписи тагига қистириши учун гул ахтаришини кўриб ҳайратда қолдим».

...Яқинда матбуотда ўқиб қолдим. Бир хорижий олим: «Ўзбек қизининг пиёлада чой узатаётгандаги одоб-ахлоқи, назокати ва ўзини тутишига дунёдаги барча одат, удум ва одобни алмаштирган бўлардим», деб ёзади.

...Дадам раҳматли катта қори, Қуръони каримнинг ўттиз икки порасини ёд билар ва уларни тафсир қила олар эдилар. Айни чоғда кўрмаган китоблари, ўқимаган рисолалари қолмаган эди, десам муболаға қилмаган бўламан. Кунлардан бир куни ҳовлида қўшимча биттагина хона солмоқчи бўлдик. Кўп қийинчиликлар билан иккиучта устунлик ва бир харилик материал топиб келдим. Ишдан эртароқ уй қурувчи устани етаклаб қайтаётсам, дадам куйиб-пишиб (иссиқ, июль ойи эди чоғи) мен олиб келган ҳалиги харини зўрға судраб кетаётибдилар. Ўшанда дада, ҳорманг, қаёққа? — деб сўрадим. Дадам:

— Жамоатчилик жой — гузарга керак бўлиб қолибди. Биз уй қурмасак, бори бўлиб турар... Ўлмаган кул келаси йили қурармиз. Кўпчиликка керак бўлибдими — бериш керак. Савоб бўлади...

АКС САДО

Ҳа, савоб кетидан қувиш бу — ўзбекчилик эмасми?

...Аспирантурада ўқир эдим. Маошимдан озми-кўпми тишим ковагида сақлаб, қишлоққа қайтишимда онаизоримга бир кийимлик мато сотиб олдим. Онам кўриб бирам суюниб кетдиларки... Бамисоли ойни узиб қўлларига тутгандай эдим... Тез орада кўйлак тиктирдилар. Эгниларига олгач худди ўн беш-йигирма ёшга яшаргандай бўлдилар. Дадам, акам, опам, укам ва сингилларимни севинганларини айтмайсизми. Шу пайт маҳалладошимиз Тожихон ая келиб қолдилар ва онам устиларидаги янги тикилган кўйлакни мақтай кетдилар. Аям «раҳмат, вой раҳмат, болагинам олиб келибди», деганларича уй ичига кириб кетдилар. Бир пайт янги кийган кўйлакни қўлларида кўтариб чиқиб, меҳмонга қараб:

— Синглим, шуни олинг, сиз кийинг, буюрсин, йиртиб-йиртиб кийинг, — деб кўйлакни «йўқ, вой, буниси нимаси, ўзингизга буюрсин» деганига қўймай унга ҳадя этиб юбордилар.

Тожихон ая шодлигидан кўзида ёш, қўлида кўйлак билан уйимиздан чиқиб кетди.

— Бу нима қилганингиз, ойи. Ахир, мен сизга олиб келган эдим-ку? — дедим чидаёлмай.

Шунда онам:

— Вой болам-ей, меники бор, бўлиб туради. Тожихон аянгни оҳорлиги йўқ. Уни кийгани — мени кийганим. Ахир сингил тутунганман-а, қиёматлик... — дедилар, шодликларини зарра ча йўқотмаган ҳолда.

Нима, бу — ўзбекчилик эмасми?

Масаланинг мураккаб ва қийин, етти ўлчаб бир кесадиган томони шундаки, биз халқимиздан орқада қолмаслигимиз, иқтисодда ҳам, маданиятда ҳам, маънавиятда ҳам, бир сўз билан айтганда, ўзбекона ахлоқ-одобга амал қилишимиз, ундан ҳар сония ва ҳар дақиқада ибрат олишимиз лозим. Халқимиз зукколик, донолик ва ҳушёрлик ила мустақилликни қабул қилиб, истиқлол сари ишонч-эътиқод билан шаҳдам қадам ташлаб бораётган экан, биз зиёлилар ҳам ўзбекчилигимиз билан ҳақли равишда фахрланайлик, унга соя ташлашга йўл қўймайлик. Чунки ўзбекчилик, кўрганингиздек, — одамийликдир. Бир томондан, халқимизнинг тарихий, маданий, табиий-иқтисодий бойликларимизга, демак, ўзбекчилик куч-қудратига етарлича баҳо бера олайлик, айни чоғда уларни дунёга кўз-кўз қилайлик, токи дунё ҳам биздан ўргансин, ибрат олсин.

Ҳа, муҳтарам муаллифимиз ҳаққоний таъкидлаганларидек, ўзбекчилик — инсонийлик, ўзбекчилик — халқчиллик, ўзбекчилик — мусулмончилик.

Азизим Азаматжон, фаҳм-фаросат ва зукколик билан ёзилган биринчи мақолангиз ҳақидаги қисқача фикр-мулоҳазаларим шулардан иборат.

Охири яна бир нарсани эслатиб ўтмасам бўлмас, у ҳам бўлса ўзбек ва ўзбекчиликни чуқурроқ англаш, маъно ва мантиқини чақиш, ўзига хос қирраларини теранроқ билиб олиш учун унинг асрлар давомида яратган ва оғиздан-оғизга ўтказиб бизгача кўз қорачиғидек асраб келган оғзаки ижод асарлари — анъанавий достонлар, эртаклар, қўшиқлар, айниқса мақолларга кўпроқ эътибор бериш — улардан ўрганмоқ ва ҳаётга тадбиқ этишлик лозим, деб биламан.

Мақоллар узоқ асрлар давомида халқнинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маданий тажрибалари, ҳаётий кузатишлари асосида юзага келади.

Мақолларда кўчма маънолар, образлар, мажозий ҳолатлар кучли ва актив бўлади. Буни эсдан чиқармаслик керак. Шундай мақоллар борки, бошдан-оёқ мажозийлик асосига қурилади. Улар ўзига хосликларини англамай, идрок этмай туриб, маъно-мантиқи, моҳияти ва ғоялари тагига етиш қийин. Бунинг устига мақолларнинг кўпчилиги халқимизнинг қадимий эътиқодий тушунчалари, асрлар давомида ижтимоий-маънавий тажрибасида минг марталаб тасдиқланиб келган ибратли фикрлари, одобномаларидир. Шу боисдан ҳам, «Олим бўлсанг — алам сеники», «Ўнг юзингга урганга — чап юзингни тут», «Онангни — олганга бер», «Кулдан тепа бўлмас, куёвдан ўғил», «Отанг боласи бўлма — одам боласи бўл», «Диндан чиқсанг чиққин — элдан чиқма», «Балиқ бошидан сасир», «Бахшили овул — ботир, муллоли овул — қўрқоқ» каби ўнлаб, ҳатто юзлаб мақолларни қоралаб ёки замонасозлик нуқтаи назаридан туриб баҳолаб бўлмайди...

Машҳур халқ шоири Эргаш Жуманбулбул ўғлининг бир тўртлигида («Кунтуғмиш» достони):

Яхши етсин муродга,
Ёмон қолсин уятга.
Ёмон фақир не қипти
У ҳам етсин муродга, —

дейилади. Бордию бу тўртликнинг кўчма, мажозий маъносини англамасдан туриб, уни қораласак, халққа, унинг ижодига хиёнат қилган бўламиз-ку? Ваҳоланки, юқоридаги тўртликда ўзбекка хос фалсафа, умуман Шарқ халқлари характери ва ижтимоий-фалсафий қарашлари, одоб-ахлоқи сингдирилган. Бошқача айтганда, ана шу оддий ва содда мисраларда ўзбекчилигимиз акс этган дейиш мумкин.

«Кунларингни унутма» мақоласи ҳам аввалги «Ўзбекчилик нима?» мақоласи каби, — такрор айтамиз — куюнчаклик билан ёзилган. Энг асосийси, бу мақола ҳам фикр уйғотади, ҳушёрликка тортади. Халқ хотирасида эъзозланган, аммо биз ўз ташвишларимиз билан бўлиб унутган ёки унутаётган тарихий воқеа-ҳодисалар, озодлигимиз ва мустақиллигимиз учун курашган ота-боболаримиз хотирасини ёдлаш орқали улар руҳини шод этишдек табаррук ишларни бошлашимизга даъват этиши билан ҳам қимматлидир.

«Миллий тикланиш» газетаси илк қадамларидан бошлабоқ тарихимиз, қадриятларимиз, ўзлигимиз, ўзбекчилигимизнинг долзарб муаммоларига бағишланган, ўқувчида қизиқиш ва фикр уйғотадиган, хайрихоҳлик туғдирадиган салмоқдор ва мазмунли мақолаларга катта ўрин ажратиб хайрли, керакли ишга қўл урди. Бу — яхшилик аломати, ўз ўқувчисини топиб, қалбига йўл очиш, уларнинг абадий суюкли, ардоқли ва табаррук газеталари — маслаҳатгўй йўлдошларига айланиб қолишидан нишонадир.

Малик МУРОДОВ,
профессор

Ёзувчи Мухтор Худойқулов «Ривоятлар ва ҳикоятлар» номли китоб ёзди. Унда қадимий манбалар, тарихий асарлардан олинган фактлар ривоятлар, нақллар асосида янгича қараш, холис мушоҳада йўли билан яратилган қисқа аммо чуқур мазмунли, кишини ўзига тортадиган ҳикоялар ўрин олган. Адиб соҳибқирон бобомиз Амир Темурга бағишланган ўз ҳикояларида буюк саркарда, жаҳонгир фотиҳнинг ҳаёти, буюк давлат барпо этиш учун жангу жадалларда кечган фаолияти, инсоний фазилатлари ҳақида сўз боради. Қуйида ана шу ҳикоялардан айримларини газетхонлар ҳукмига ҳавола этамиз.

Саркарда ҳақида ҳикоятлар

Мухтор ХУДОЙҚУЛОВ

БЎЗ БОЛА

Ёш Темур кунлардан бир куни Шайх Шамсуддиннинг таърифини эшитиб, унинг зиёратига келади. Шайхнинг кулбаси олдида эгардан тушиб, отини шу ердаги дарахтлардан бирига боғламоқчи бўлганда, ҳужра дарчасидан бу вужудидан ўт чақнаб турган ўғлонни кўрган Шайх Шамсуддин унга қарата: «Эй йигит, отингни у дарахтга эмас, наригисига боғла!» — деб овоз чиқаради. Темур нариги дарахтга ўтиб, энди боғламоқчи бўлганда, Шайх: «Унга эмас, наригисига!» — дейди. Темур нариги дарахтга ўтади. Шайх эса яна: «унисига эмас, ундан кейингисига!» — деб буйруқ беради. Темур ноилож яна бир дарахтга ўтади. Шайх эса яна: «Наригисига!» — дейди. Темурга қариянинг унинг шаштини қайтариб, қайта-қайта буюраверишини малол келади ва жаҳли чиқиб охирги — бешинчи дарахтга отини боғлайди. Шунда Шайх: «Эҳ, бўз бола-я бироз шошмасдан отингни еттинчи дарахтга боғлаганингда етти иқлимни эгаллар эдинг бештаси билан чегараланасан-да», — деган эканлар.

Мен бу ҳикоятни раҳматли дадамлар — Мухтор Худойқул аъламдан ёшлигимда эшитган эдим, у кишининг бу воқеани қайси манбадан олганликларини сўраб қолмаган эканман, ҳануз излайман...

ЁҒИЙ ҚОЧДИ

Вақтики Амир Темур Дашти Қипчоққа, Тўхтамишхонга қарши қўшин тортди ва улар ўртасида қаттиқ жанг бўлди. Араб муаррихи Ибн Арабшоҳ тавсифи билан айтганда, «Икки аскар ўртасида уруш бозори қизиди. Ушбу бозорда улар ўртасида жанг олди-сотдилари авж олди». Бу жангда Тўхтамишнинг қўли баланд келди ва яна ўша муаррихнинг ёзишича «Темур аскарлари ун бўлиб янчилмагунча муҳораба тегирмон тошлари айланаверди». Темур аскарлари пароканда бўлиб, ҳар тарафга қоча бошлади. Амир Темурнинг энг яқин пирларидан бўлмиш Саййид Барака ҳам у билан бирга эди. Аҳволи ниҳоятда танг қолган Темур унга хитоб қилиб: «Эй, афандим Саййид! Менинг қўшиним енгилди!» — деди. «Қўрқма», — деди Саййид Барака амирга. Кейин отидан тушиб ердан бир сиқим тупроқ олиб, ўзининг бўз отига яна қайтиб минди ва ўша тупроқни бостириб келаётган душманлар юзига сепиб, «ёғий қочди!» — деб бақира бошлади. Темур ҳам ёрдам қўлини чўзган шайхнинг кетидан шундай деб бақираверди. Шунда Темур аскарлари бу товушни эшитиб, барчаси баравarига шу сўзни бақира бошладилар. «Темур қўшинидаги барча заифу кучли жангчидан «ёғий қочди!» деган иборани такрорлаб бақирмагани қолмади, — деб ёзади тарихчи. Кейинги аскарлар бир-бирларни шиддатли қувватлаб душман устига ҳамла қилди. Тўхтамиш қўшини мағлубиятга учради.

Соҳибқирон Темур кейинчалик бу мададкор пири ҳақида «барча топган барокатларим фақат Саййид Барака ёрдамида бўлган», — деб ёзган эди.

БИР ОҒИЗ ЎЗБЕКОНА ЛУТФ

Испания қироли Генрих IIIнинг элчиси Руи Ганзалес де Клавихонинг Самарқандга келгани ва унинг буюк соҳибқирон томонидан қабул қилингани кўпчилик китобхонларга маълум, илло элчиларнинг бу тўғридаги хотиралари ўзбек тилида босилиб чиққандир. Аммо ана шу ташриф пайтида буюк ҳукмдор айтган бир оғизгина ўзбекона лутф мени ушбу ҳикоятни ёзишга ундади.

Амир Темур Испания қиролига шунчалик кўп қимматбаҳо нарсаларни совға қилиб юборган эдики, уларни жўнатиш учун йигирмата хачир керак бўлган эди. Бунга жавобан қирол ҳам элчи Клавихо орқали жуда кўп совға-саломлар юборди. Совғалар шу қадар кўп эдики, олтита филга юк бўлди. Элчининг қабул пайтидаги махсус саломидан сўнг у келтирган совға-саломларни Темурбек қаршисига териб қўйишди. Аммо ҳукмдор гапни совғалар эмас, қиролнинг соғлигини сўрашдан бошлади. . Элчи ҳам ўз жавобида қиролнинг сиҳат-саломатлигини, улуғ Амирга ҳам сиҳат-саломатлик тилаганлигини айтди ҳамда ўз қиролининг мактубини амирнинг қўлига топширди. Соҳибқирон мактубни олар экан:

— Нома қайси тилда битилган? — деб сўради.

— Испан тилида, — жавоб берди элчи.

— Бу ерда сен ва ҳамроҳларингдан бошқа испан тилини биладиган одам топилмайди-ку! Бўпти, мактубни зиёфатдан кейин ўқиймиз. — дейди Амир Темур.

Бу пайтда сарой ходимлари Испания қиролининг териб қўйилган совғаларини олиб кетиш учун йиғиштираётган эдилар. Амир Темур элчига қараб:

— Сен ҳатто совға-саломсиз келиб, менга Кастилия қиролининг саломатлик муждасини етказганингда ҳам хушвақт бўлардим, — дейди.

Буюк ҳукмдорнинг бошқа мамлакат подшоси юорган ва кўрганда кўзни қамаштирадиган зарру жавоҳирлар, олтину кумушдан ясалган асбоб-анжомлар, матолар, неча-неча турфа моллардан иборат бой совға-саломларга бўлган шоҳона муносабати мана шу бир оғиз ўзбекона лутфда ўз ифодасини топган эди. Биз бу донолик, бу комиллик олдида яна бир бош эгарканмиз, ушбу ҳақда бизга ривоят қолдириб кетган Султония епископи Иоанн Гринло хотирасини ҳурмат билан эслаб, ушбу матнни ўзбек тилига ўгирган ҳурматли Жалил Ҳазрат қулзодага миннатдорчилик билан ҳикоямизни тугаллаймиз.

МИСР СУЛТОНИ, ПЎПИСА ВА БАЙСАҚ

Ривоят қиладиларки, Миср султони Дамашқни ташлаб қочиб кетаётиб Амир Темурга бир мактуб юборади. «Бизларни ўзингдан қўрқиб қочди деб ҳисоблама», — деган сўзлар билан бошланувчи бу мактубдан «азбаройи худо биз албатта ғазабли шер ҳужуми каби сенга ҳам ҳужум қилиб, нафрат булоғидан ўз ташна найзаларимизни ўзинг ва аскаринг қони билан қондириб суғорамиз. Сизларни ўт ўргандек ўрамиз ва пичанни янчиб поймол қилгандек поймол қиламиз» каби қуруқ пўписалар ўрин олган эди. Ушбу мактубни олиб келган султоннинг элчиси уни Амир Темурга топширади ва мактуб ўқилгач, амир элчидан:

— Тўғрисини айт, исминг нима? — деб сўрайди.

— Байсақ, — деб жавоб қилади элчи.

— Бу хунук сўз қандай маънони англатади? — сўрайди Амир.

— Э, мавлоно! Мен буни билмайман, — деб жавоб қилади элчи.

— Сен ҳали ўз исминг маъносини билмайсан-у, э, ярамас, қандай қилиб мактуб келтиришга ярайсан? — дейди Амир ғазаб билан.

Ўз жонидан аллақачон умидини узиб қўйган элчи индамай тураверади.

— Агар подшоҳларнинг элчиларга озор етказмаслик одатлари бўлмаса эди, — Амир ғазабини босиб, — сенга муносиб жазо берган бўлур эдим. Аммо сенда гуноҳ йўқ, балки гуноҳ сенга бу ишни топширган киши устидадир. Аммо унинг ҳам айби йўқ, — деди Амир, — чунки унинг илмининг бориб етган нуқтаси ва ақл-фаҳмининг чегараси ана шу.

— Сени юборган кимса у билан яхши муомала қилишимга арзимайди ва менинг унга мактуб юборишимга лойиқ эмас, — деди Амир суҳбат охирида элчига. — аммо сен бориб унга айтгинки, мен сенинг изингдан ўз шеърим билан етиб бораман. У қочиш учун этагини кўтараверсин...».

Миср султони соҳибқирон олдида кейинроқ тавба-тазарру қилди, аммо вақт ўтган эди...

ЧОДИР ЭШИГИДА

Ибн Арабшоҳнинг нақл қилишича, Амир Темурга яқин кишилар орасида Маҳмуд ал-Хоразмий деган ҳофиз ҳам бўлиб, унинг айтган ашуласи, овозининг жаранги қалбларни алангалатиб, жонларни куйдиргани боисидан ал-Муҳриқ, яъни куйдирувчи деган лақаб олган эди. Соҳибқирон ўзининг фатҳ сафарларидан бирида ҳофизни ҳам ўзи билан ола кетган, у кечаю кундуз жаҳонгирнинг хизматида эди. Темур қўшини бир қўрғон яқинига тушиб, уни камал қилишга киришганди. Амир Темур жангни кўриб туриб, унга шахсан раҳбарлик қилиш учун ўз чодирини баланд бир жойга ўрнатган эди. Бир вақт чодирда Амир Темурнинг ёнида ҳофиз ва аъёнлардан икки киши қолади. Шу асնода соҳибқиронда иситма пайдо бўлиб, аҳволи заифлашади. Аммо у қалъага ҳужум қилаётган аскарлари аҳволидан шахсан ўзи хабардор бўлмоқ учун: «Мени чодир эшиги олдига олиб келинглар», — деди ва жангни кузата бошлади. Шунда у ўз қўлтиғидан суяб турганлардан бирига жангни қандай олиб бориш хусусида амр-фармон бериб, қалъа томонга юради. Унинг ўрнига ҳофиз Маҳмуд соҳибқироннинг қўлтиғидан тутиб туради. Сўнг яна жангни кузатиб турган Амир иккинчи аъёнга ҳам қўшимча буйруқлар бериб жанг бўлаётган жойга юборади. Ҳофиз уни оҳиста ёткизмоқчи бўлганда жаҳонгир гурс этиб йиқилиб тушди. Чодирда амир ёнида ҳофиздан бошқа ҳеч ким қолмаган эди. Шунда жаҳонгир унга: «Э, мавлоно Маҳмуд! Жисмимнинг заифлигига қара: ушлай десам қўл, чопай десам оёқ йўқ менда. Агар одамлар мени ташлаб кетсалар мен ҳалок бўламан... ўз танамни бошқариб на зарарли, на фойдали иш қила оламан, на яхшилик қила оламану на ёмонликни дафъ этаман, — деб зорланди. Сўнг бироз фикрга толиб: «Қандай қилиб тангри-таоло бандаларни менга муяссар кўрди? Оламни даҳшатимга тўлғазиб, ҳайбатимни мағрибу машриққа овоза қилди? Подшоҳлару паҳлавонларни менга бўйсундириб, олдимда кисраву қайсарларни хор қилди? Бу ҳаракатлар тангри-таолонинг ҳаракатлари бўлиб, бу ишлар барчаси унинг ишлари эмасми? Мен кимман? Мен бир касалманд, муҳтож кишиман, холос. Бу ишларнинг уддасидан чиқиш учун менда на соғлигу на тоқат бор? — деди ва кейин йиғлаб юборди. Ҳофиз Маҳмуд ҳам унга қўшилишиб йиғлади.

Бу ҳикоятни Маҳмуд Ҳофиз ал-Хоразмий Ибн Арабшоҳга шахсан айтиб берган ва у орқали бизгача етиб келган.

«Санои нафис» гуруҳи. Амир Темурга бағишланган деворий сурат.

ТЎРТ ҚЎЛИ ГУЛ МИНИАТЮРАЧИ

Ўзбекистон — қадим афсоналар, достонлар, гўзал меъморчилик ёдгорликлари ва нафис халқ санъатига бой ўлка. Бутун жаҳонга машҳур Гўри Амир Мақбараси, Оқ Сарой, Шоҳи Зинда ва бошқа меъморчилик дурдоналари нафақат бизнинг халқимиз, балки бутун дунё халқларининг маданий меросидир. Шарқда азалдан кенг тарқалган кандакорлик, ганчкорлик, каштачилик, ёғоч ўймакорлиги ва бошқа халқ амалий санъати турлари қадим замонлардан бизнинг кунларимизгача етиб келган. Қадимда Ўзбекистонда тош қоғозда ижро этиладиган локли митти сурват санъати ривожланган эди. Марказий Осиёда равнақ топган санъатнинг бу тури бугунги кунда қайта тикланди. Бутун дунёга машҳур мусаввирлар К. Беҳзод, М. Музаҳҳиб, Мирак Наққошлар ўзларининг нафис, нозик санъати билан инсонлар қалбини ҳамон тўлқинлантириб келмоқда.

Бу борада, 1980 йилда рассомлар уюшмаси қошидаги «Усто» халқ амалий санъати бирлашмасида Шарқ миниатюра устахонаси очилган. Мазкур устахонани Ўзбекистон ҳукумати унутилиб кетган санъатни қайта тиклаш мақсадида ташкил этди. Устахонада ёш рассомлар таниқли рассом Ч. Аҳмаров раҳбарлигида иш бошлашди. 80-йилларнинг бошида ёш мутахассислар Россиянинг Палех қишлоғига тажриба ўрганиш учун йўл олдилар. Ёш санъаткорларга локли ранг тасвир сирларидан палехлик машҳур рассом Н. Голиков сабоқ берган.

Қисқа муддат ичида ёш рассомлар санъати халққа танилди ва қатор республика ва халқаро кўргазмаларда намойиш этилди.

1986 йилда рассомлар: Тоир Болтабоев, Ғайрат Камолов, Хуршид Назиров ва

Мусаввирлар: чапдан С.Қорабоев, Х.Назиров, Н.Голиков, Т.Болтабоев.

МУСАВВИР ВА ТАСАВВУР

Содиқ Қорабоевлар бирлашиб «Санои нафис» ижодий гуруҳини тузишди. Ижодкорлар миниатюра анъаналарини монументал санъатга киритишга ҳаракат қилишди ва қатор монументал асарлар яратишди. Шу жумладан, Олмалиқ дам олиш зонасидаги деворий сурат, Урганч шаҳридаги «Бахт уйи», Янги Ангрен ГРЭСида «Улуғбек мактаби» деб номланган деворий сурат ва қатор бошқа объектлардир.

Рассомлар турли халқаро кўргазмаларда: Полша, Малайзия, Покистондаги ислом мамлакатлари фестивалида, Туркияда Ўзбекистон кунларида қатнашишди.

1995 йил 24-26 октябрда Тошкентда БМТ ҳамкорлигида Ўзбекистон халқ амалий санъат усталари ярмаркаси ўтказилди. «Санои нафис» гуруҳи шу кўргазмада қатнашиб, БМТнинг махсус сертификатини олишга ва халқаро миқёсда танилишга муяссар бўлди. Ёш рассомлар учун бу катта ижодий ютуқдир.

«Санои нафис» ижодий гуруҳининг режалари кенг, келажаги порлоқдир. Улар келгусида Амир Темур ва темурийларга бағишланган катта монументал асарлар туркумини яратиш ниятидадирлар. Оқ йўл сенга, «Санои нафис»!

Осимхон ВОСИХОНОВ

ҚАҲРАТОНДА ЎСГАН РАЙҲОН

НАФИС МАЖЛИСЛАР

КОНЯК

1961—1963 йиллар эди. Камина Москвада, Максим Горкий номидаги жаҳон адабиёт дорилфунуни ҳузуридаги Олий курсда таълим оларди. Москвага йилда икки-уч марта сафар қиладиган Мирзакалон Исмоилий биз каби ёшларга ғамхўр ва меҳрибон устозлардан эди. «Ўша ерда — мусофир юртда бир тўда йигит-қизларимиз таҳсил оляптику» деган мулоҳаза билан новдадан тўқилган дастали саватда, албатта, бирон совға олиб борарди. Баҳорда қулупнайми, гилосми, ёзда, кузда олмами, анорми, ишқилиб, бирон тухфасиз бормасди. Борган куни «Эртага бир палов дамлайсиз-да» деб, харажат чиқимини берарди. Харажатни аксар ҳолларда Муҳаммаджон Аҳмедов қиларди. Ошни (ётоқхона фаррoши) Тоня холанинг катта кастрюлида камина дамларди. Албатта, бир чамбарак пишган қази ҳам солинарди. Кўп марта кузатдим, Мирзакалон аканинг чамадонида қази канда бўлмасди. У кишининг бир одати бор эди: ош пишгач, дамланаётганда, қозон теппасига келиб, «ярим стакан сув қуйиб юборинг», дерди. Бу илтимос бажо келтирилгач, қўшиб қўярди: «Мана бу энди зиёлилар ейдиган палов бўлади...»

Мирзакалон Исмоилий ҳамиша Москва яқинидаги Переделкино ижодий уйида истиқомат қиларди. Икки-уч ойга борарди у ерга, каттароқ ижодий режа билан, албатта.

Бир сафар борганларида Москвада қиш бошланган эди. Бирон ой ўтгач, шанба куни Добролюбов кўчасидаги ётоқхонамизга келдилар. «Эртага Переделкинога чиқиб боринглар, ўша ерда ош қиламиз» дедилар-да, одатдагидай, масаллиқ чиқимини ташлаб кетдилар. Азиз Абдураззоқ, Сайёр Пўлат, Муҳаммад Али, Роза Фатхуллина, Фарида Шайхуддинова, Комрон Ҳакимов (у ҳозир Америкада, Лос-Анжелес шаҳрида яшайди, Беркли дорилфунунида ўзбек тилидан дарс беради) ва камина масалликларни кўтариб,, эрталаб соат ўн яримларда Переделкинога етиб бордик. Мен ошхонага кириб ишни бошлаб юбордим. Менга оқ халат билан оқ қалпоқ кийғазишди. Ошпазга ўхшадим қолдим. Газ канфиракларри катта, кострюлкалари қалин экан. Мирзакалон ака мендан хабар олгани кириб: «Ишлар қалай?» — деб сўрадилар.

— Анжомлари зўр экан, ошни боплайман, — дедим. У киши мамнун чиқиб кетдилар.

Менинг сабзи-пиёз тўғрашдан тортиб, ёғни обдон қиздириб доғ қилдиришгача бўлган барча тадорикни бош ошпаз бошлиқ ҳаммаси кузатди. Қоратикон туз бор экан, тутуни буркиб турган қозонга бир-икки марта ташладим, чарс-чурс отилди ҳам. Ёғни қиёмига етказиб роса доғ қилдим. Қозонда бир тилим аланга ялт этиши биланоқ, қўлимда тайёрлаб турган суякни ташладим.

— Ёғингиз куйди-ку?! — деди бош ошпаз.

— Куйгани йўқ, атайлаб шундай қилдим, ош ширин бўлади.

Дарҳақиқат, антиқа палов пишди. Каттароқ ликопчада ошхона ходимларини сийладим. Улар палов таърифини кўкка кўтаришди. Хушбўй ҳид эшик тирқишидан хўрандалар ўтирган залга ҳам кириб борган экан шекилли, улар «Бугун палов ер эканмиз-да!» — деб умидвор бўлишади. Қарашсаки, паловдан дарак йўқ. Суриштиришади.

— Бугун Мирзакалон Исмоилийнинг туғилган куни. Ҳамюртлари келувди, ўзларига ош дамлашди, — дейди ижодий уйнинг директори.

Бу гап зумда қанот ёйди. Топган гул, топмаган бир боғ пиёз деганларидай, қаламкаш ҳамкасблар топганини — ким оқ шиша, ким қизил шиша кўтариб Мирзакалон Исмоилий хонасига табриклагани келишади.

Буни қарангки, ош дамлаш учун айтилган баҳона чинга айланиб, тонготар Мирзакалон Исмоилийнинг «туғилган куни» нишонланади.

— Мана бу арман коняги, ўша оқшомдан қолгани. Атайлаб сизга асраб қўювдим, — деди Мирзакалон ака ҳушнуд уч юлдузли шишани менга бераркан.

РАЙҲОН

Мирзакалон ака бир сафар Москвага борганларида, ўша бизга таниш қадрдон саватда ҳар хил егулик совғалар қаторида бир бойлам жамбил ҳам олиб бордилар. Жамбил ичида бир туп райҳон ҳам бор экан. Райҳонни стаканга солиб дераза рафига қўйдим. Мирзакалон ака эртаси куни бизни палов билан сийлаб, ўзлари Переделкинога жўнаб кетдилар. Райҳон қорамтир тусда эди. Унга табиат мўъжизаси сифатида узоқ термулиб ўтириб раҳмим келди. Шартта кийиндим-да, Краснопресня майдонидаги дўконга бориб гултувак олиб келдим. Бизда аллақачон ёз бошланган бўлса-да, Москвада ҳали қишнинг асорати сақланарди. Қаердандир белкурак топдим. Гултувакни музлаган тупроқ билан тўлдириб еттинчи қаватдаги хонамга олиб чиқиб, газета устига ёйдим. Музи эригач, тупроқни яна гултувакка солиб, райҳонни экиб қўйдим. Райҳон иссиқ хонамда гуркираб, яшнаб ўсаверди. Шохлари тарвақайлаб анчагина катта бўлиб ҳам қолди.

Бир айём хонамга тўсатдан Азиз Абдураззоқ кириб келди.

— Юринг, мошхўрда тайёр!..

— А...? — дедим бироз ажаблангандай, чунки, Москвада мошхўрда одатий таомлардан эмас-да.

— Ҳа, мошхўрда ичамиз. Тошкентдан келинингиз мош олиб келибди, ўзим пиширдим.

Олтинчи қаватдаги Азизнинг хонасига тушдим. Рихсихон билан омон-эсонлашиб, диёримиз янгиликларидан сўрадим... Азиз эса, мошхўрдани сузишга чоғланган эди.

— Тўхта, сузмайтур! — дедим. — Мен ҳозир келаман.

Хонамга чиқиб, райҳоннинг уч-тўрт шохини кесиб олиб тушдим. Райҳоннинг хушбўй ҳиди таомни лаззатли этганди. Маза қилиб мошхўрдани ичдик. Жамбилга қўшиб райҳон олиб келган Мирзакалон ака ҳақига дуо қилдик. Шу оқшом суҳбатимиз мошхўрдадан бошланиб мошхўрда билан якунланди. Афтидан, тошкентликларни мошавахўр деб бежиз айтишмаган шекилли.

АНТИҚА УЧРАШУВЛАР

Пахта терими айни авжга чиққан долзарб кунларда тўрт адиб: Мирзакалон Исмоилий, Насрулла Охундий, Назармат ва каминаи камтарин Сурхон водийсига сафарга жўнадик.

Жумҳуриятимизда ўша кезлари «Фарғона тонг отгунча» романи катта шуҳрат қозонган ва унинг муаллифи Мирзакалон аканинг ҳам мавқеи баланд эди.

Термизда бизга вилоят ёзувчилар уюшмасининг котиби хассос шоир Теша Сайдали қўшилди. Вилоят фирқа қўмитасининг ГАЗ-69 машинаси бизга бириктилган эди. Ҳайдовчи ҳам ҳийла қувноқ йигит экан. Ўн кун бадалида ўнта ноҳияни айландик. Насрулла Охундий камтарин ва кенг феъл, сафарбоп улфат, қисқаси одамохун эдики, бизларни зериктирмади. Машинага ўтирдик дегунча, тожикларнинг машҳур «Зулфизар» қўшиғини бошлайди. Мирзакалон ака, Назармат ака, Тешавой жўр бўлишади. Тўдада тил билмас нўнағи ўзим эканман. Улар сўзларни икки-уч такрорлагач, мен ҳам қўшилардим. Ҳаммамизнинг кайфиятимиз чоғ эди. Ҳайдовчи ёнида ўтирган Мирзакалон ака икки қўлини кўтариб ўйнаб борар, қолганлар қарсак чалиб «Зулфизар»ни айтардик. Кундузлари дала шийпонларида, оқшомлари колхоз-совхоз клубларида антиқа учрашувлар бўларди. Талабалар асосан Мирзакалон акани қуршаб олишар ва «Фарғона тонг отгунча» романи юзасидан турли саволлар беришарди. Ўз навбатида адиб ҳам иштиёқ билан жавоб қайтарарди. Юзларида табассум барқ урган, кўзлари чақнаган бу ўспирин йигит ва қизларни кўриб Мирзакалон ака яйраб кетарди. Ёшларни дил-дилидан севиб ардоқларди, ҳар бирига порлоқ истиқбол тиларди. Насрулла Охундий, Назармат, Теша Сайдали ва камина шеърлар ўқиб берардик. Дарҳақиқат, ҳар бир учрашувдан кейин Мирзакалон Исмоилий беҳад қувонарди. Машина жойидан жилиши биланоқ яна «Зулфизар» ашуласи янграй кетарди. Бу галгисини Мирзакалон аканинг ўзи бошлаб берганди...

МАҲБУСЛАР ҲУЗУРИДА

Мирзакалон ака ёз айёмларидан бирида Наби Юсуфий, Азиз Абдураззоқ, Турсун Иброҳимов ва каминани қамоқхонага бошлаб борди. Ҳа, ажабланманг, қамоқхонага. Йўлда қаёққа бораётганимизни айтишмади. Бизлар ҳам сўрамабмиз. Ваҳима билан очилиб-бекиладиган темир дарбозадан ўтиб, ичкарига, каттагина саҳнли ҳовлига кириб бордик. Юк автомашинасининг кузовида минбар ташкил қилинган экан, ўша ерга чиқдик. Ҳар хил муҳлатларга кесилган маҳбусларни кўриб, шахсан мен (назаримда бошқалар ҳам) нима дейишга ҳайрон эдим. Мушкулимизни Мирзакалон аканинг ўзи осон қилди. Ҳовлини гир айлантириб ўрнатилган катта рамалардаги расмлар «Фарғона тонг отгунча» романидаги образ — шахслар ҳамда воқеа ва манзараларнинг тасвирий ифодаси экан. Расмлар шу қадар зўр маҳорат билан ишланган эдики, қойил қолиб «Офарин!» демасдан иложингиз йўқ эди. Афсуслар бўлсинки, маҳбус мусаввирнинг исмшарифи хотирадан кўтарилибди. Мирзакалон аканинг маҳбусларга қарата айтган эҳтиёткорона маъруза — мулоқоти тугагач, Наби Юсуфий гапирди. Шоирлар битта ёки иккитадан шеърлар ўқидилар. Мен мулоҳаза қилақила таваккал яхшилик тўғрисидаги шеъримни ўқидим.

...Теранликнинг
тимсоли уммондадир,
Гўзалликнинг тимсоли
инсондадир.
Инсон эмас,
инсон инсон бўлмаса,
Гўзалликда қалби
бўстон бўлмаса!

Афтидан, аксар маҳбуслар хаёл оғушига шўнғидилар, уларнинг бошлари қуйи солинган эди.

Мирзакалон ака маҳбусларнинг кўнглини кўтарадиган илиқ сўзлар айтди. Ҳаётда адашмаслик учун илк қадам қўйишдан олдин андак ўйлаб кўриш, ақл тарозисини ишга солиш каби ўгит ва насиҳатлар билан нутқини тугатди. Анжуман ижобий таассурот қолдирди. Уларнинг кўзларида шодлик, кайфиятларида кўтаринкилик аломатлари яққол кўзга ташланарди. Аммо, айрим маҳбусларнинг кўнглидан нима кечаётганини англаш қийин эди.

— Учрашувда айтилган қимматли фикр ва мулоҳазалар бизга хўп асқотади. Раҳмат сизларга, — деди йиғин охирлаганда зобит. — Ташаббусингиз учун, сиздан, Мирзакалон Исмоилович ниҳоятда миннатдормиз. Фурсат топиб, яна келинглар, бош устига...

* * *

Муҳтарам устоз, азиз инсон Мирзакалон Исмоилий ҳозир бизга насиб этган истиқлол ва истиқболни ич-ичидан орзу қиларди. У киши ўта нозик табъ ва забардаст адиб эди... Руҳ-поклари ҳамиша шод бўлғай.

Мавлон ИКРОМ

ИЙМОН ҲАЛОВАТИ

ҒАЗЗОЛИЙ

УЙҒОҚ КИМ?

Моҳи рамазон ўқишлари

* * *

Аллоҳ буюрди:

— Золим кимсалар яқинда қандай оқибатга қараб кетаётганларини билиб қолурлар.

* * *

Пайғамбаримиз — Аллоҳнинг саломи унга бўлсин — буюрди:

— Қиёмат куни зулм қоронғиликлардир.

— Ким зулм билан бир қариш тупроқни тортиб олса, Аллоҳ қиёмат куни етмиш арса (бир арса — бир иморатлик ер) ерни унинг бўйнига ўтқазади.

* * *

Баъзи китобларда ёзилишча, Аллоҳ буюради:

— Мендан бошқа ёрдамчиси бўлмаган кимсага зулм қилган киши аёвсиз ғазабимга гирифтор бўлгувсидир.

Шоир нақадар яхши айтган:

Кучлиман деб зулм қилма ҳеч қачон,
Зулм оқибати фақат пушаймон.
Сен ухларсан, мазлум сенга тилар дор,
Мазлумки бедорми, Аллоҳ ҳам бедор.

* * *

Золим зулм қилса, кезиб юртма-юрт,
Ёмонлиғи ортса худми ё беҳуд,
Вақтга ҳавола қил, у топқай жазо,
Кутмаган ерида юз берар бало.

Салафлардан баъзилари дерки:

— Заифларга зулм этма! Кучлилар ичида энг гуноҳлиси бўлурсан.

* * *

Абу Ҳурайра — Аллоҳ ундан рози бўлсин — шундай дейди:

— Золимнинг зулмидан эзилган ва қўрқув босган тувалоқ инида ётган жойида жон берар.

* * *

Тавротда шундай ёзилгандир:

— Қиёмат куни Сирот кўпригининг ортидан бир нидо келур:

— Эй барбар золимлар! Эй талончилар! Аллоҳ — азза ва жалла — (қудрати ва буюклиги ҳаққи) — қасам этдики, бугун бу кўприкдан ҳеч бир золим ўтолмайди.

* * *

Жобир — Аллоҳ ундан рози бўлсин! — ҳикоя қилади:

— Ҳабашистонга борган муҳожирлар қайтган чоғларида Пайғамбаримиз — Аллоҳнинг саломи унинг устига ёғсин! — дедики:

— Ҳабашистонда энг кўп диққатингизни тортган ҳодисани менга айтиб беролмайсизми?

Қутайба ҳикоя қилди:

— Эй Аллоҳнинг Расули, биз бир кун бир ерда ўтирган эдик. Ёши ўтиброқ қолган бир хотин ёнимиздан ўтиб кетди. Бошида сув тўла катта бир кўзаси бор эди. Кетаётиб бир ёш йигит билан юзма-юз келди. Йигит бир қўлини хотиннинг кифтига қўйди. Сўнгра уни итариб юборди. Хотин чўккалаб қолди. Кўзаси синди. Бир зумда ўрнидан турди. Йигитга қараб шундай деди:

— Кўрасан сен, эй золим; Аллоҳ курси(АРШ)ни куриб, барча инсонларни йиғган, қўлларинг ва оёқларинг гапирадиган ва эгасининг қилган ишлари ҳақида гувоҳлик берадиган замон келади!.. Кўрасан, эртага (қиёмат куни) сенинг ва менинг ҳолимиз қандай бўлишини!..

Шунда пайғамбаримиз буюрдиларки:

— Кучлиларидан заифларининг ҳаққини олиб бермайдиган миллатни Аллоҳ қандай қилиб азиз этсин!..

* * *

Яна Аллоҳ Расули бошқа бир ҳадисларида шундай буюрдилар:

— Беш кишига Аллоҳ — жалла жалолаҳу — ғазаб қилади. Хоҳласа, бу ғазабини дунёда кўрсатади. Хоҳламаса, охиратда уларни жаҳаннамга отади. Булар:

1. Қўл остидагилардан ўз ҳаққини олгани ҳолда ўзи уларга нисбатан одил бўлмаган ва ё қўл остидагилар зулмга дучор бўлганда зулмни улардан дафъ этмаган ҳукмдор.

2. Халқ ўзига итоат этгани ҳолда кучлилар ва заифлар орасида одил муомала қила олмаган, беҳуда ва лузумсиз гаплар билан вақт ўтказиб юрган аркони давлат.

3. Оила аъзоларига (хотини, болаларига) Аллоҳга итоат этишларини амр этмаган ва уларга диний бурчларини ўргатмаган оила бошлиғи.

4. Маош бериш тўғрисида битишиб одам ишлатган ва сўнг ҳақ тўламаган кишилар.

5. Меҳрини бермай хотинга зулм қилган эркак.

* * *

Абдуллоҳ ибн Салом — Аллоҳ ундан рози бўлсин! — дейдики:

— Оллоҳ маҳлуқотни яратди. Яратиклар оёққа турган чоғларида бошларини кўтариб Аллоҳга юзландилар ва:

— Эй, Раббимиз, Сен кимлар билан биргасан? — деб сўрадилар.

Аллоҳ буюрди:

— Ҳақи тўлангунга қадар мазлумлар билан биргаман.

* * *

Ваҳаб ибн Мунаббиҳ ҳикоя қилади:

— Золимлар ичра бир золим бир кўшк қурдирди. Кўшк гўзал қилиб безатилган эди. Шу орада ёши ўтиброқ қолган бир хотин келди. Кўшк яқинида золимнинг зулмидан қутулиш ниятида бир намозгоҳ кулба қурди. Кейин бир кун кўшк эгаси бўлмиш золим отига минди. Кўшкнинг атрофида айлана бошлади. Ёши ўтиб қолган хотиннинг кулбасини кўриб:

— Кимники бу? — деб сўради.

— Камбағал бир хотинники, шу ерда кириб-чиқиб юради, — дейишди.

Золим уни бузиб ташлашларини буюрди ва кулба бузиб ташланди. Бироздан кейин хотин келди. Кулбасининг йиқитилганини кўриб:

— Ким бузди буни? — деб сўради.

— Кушк соҳиби кўрди, буздирди! — дедилар.

Хотин буни эшитганда бошини кўкка кўтарди ва:

— Эй, Раббим, масканимни бузишганда мен йўқ эдим. Аммо Сен қаерда эдинг? — деди.

Бу оҳни эшитган Аллоҳ, Жаброил алайҳиссаломга у кўшкни ичида ётганларнинг устига йиқитишни амр этди. Жаброил эса буйруқни ўрнига қўйиб адо этди.

* * *

Бармак ўғиллари қамоққа олинган* пайтда бир ўғил отасига шундай деди:

— Эй отажоним, шунча ОЛИЖАНОБЛИКдан кейин кишанга урилдик, қамоққа тушдик!.. Бу қанақаси?

Отаси шу жавобни берди:

— Эй ўғлим, бир мазлумнинг оҳи кечалари юриб чиқади. Менимча, биз бундан ғофил қолганмиз. Ҳолбуки, Аллоҳ ундан ғофил қолмади.

Эскиларнинг ҳикоя қилишича:

— Бир ҳукмдор бўлган эди. Боласини улғайтириш ва тарбиялаши учун бир лоло уни (эркак тарбиячи) олганди. Бола фазилат ва адабда камолга етганда лоло уни бир куни тутиб олиб сабабсиз-айбсиз урди. Бола шу туфайли лолосига кек сақлади. Отаси ўлиб, ўзи тахтга ўтганда лолони чақирди ва:

— Фалон пайтда, фалон жойда нима учун сабабсиз мени урган эдинг? — деди.

Лоло шу жавобни берди:

— Эй, ҳукмдор! Сенинг фазилат ва адабда камолга етганингни кўрганда, отангнинг ўлимидан кейин тахтга ўтиришга тайёр бўлганингни билдим. Сенга таёғимнинг зарбини ва зулмнинг аламини тоттириб қўймоқчи бўлдим. Токи, тахтга ўтирганингда ҳеч кимга зулм этмагайсан!

Бу жавобни эшитган ҳукмдор лолосига: «Аллоҳ сенга хайрлар берсин!» деди. Унга совға-эҳсонлар қилди ва уйига кузатиб қўйди.

Миразиз АЪЗАМ таржимаси

***) Бармак ўғиллари аслан балхлик олижаноб турк оиласи эди. Аббосий Ислом салтанатининг қурилишида бу оиланинг катта хизмати бўлган эди. Ўша пайтларда дарҳол мусулмонликни қабул қилган барча турклар каби булар ҳам Ислом давлатининг ҳарбий, иқтисодий-сиёсий, илмий-техникавий соҳалари юксалиши учун бор кучлари билан ишлаган эдилар. Халифа Ҳорун Рашид, олдинига бу оила аъзоларига давлат идорасидан муносиб вазифаларни берган, ўзига ўқитувчилик қилган Бармак ўғли Холиднинг ўғлига (Яҳёга) вазирлик, кейин Яҳёнинг ўғилларига ҳам бошқа катта амалларни топширган эди. Лекин кейин — ҳозиргача аниқланмаган айрим сабабларга кўра — бу оила аъзоларидан аччиқланган, баъзиларини қатл эттирган, баъзиларини зиндонга ташлаттирган, бойликларини мусодара қилдирганди.**

Йамон ОРИЙҚОН (Ҳозирги замон турк олими).

ВНИМАНИЮ РУКОВОДИТЕЛЕЙ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ И ПРЕДПРИЯТИЙ - ЭМИТЕНТОВ И ДЕРЖАТЕЛЕЙ ВЕКСЕЛЕЙ!

НАЦИОНАЛЬНАЯ СТРАХОВАЯ КОМПАНИЯ
"УЗБЕКИНВЕСТ"
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

ПРЕДЛАГАЕТ

новый вид страховых услуг, широко применяемый в международной практике:

СТРАХОВАНИЕ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ВЕКСЕЛЕДАТЕЛЯ

Объектом страхования служит риск несвоевременного погашения векселя. При наступлении страхового случая, "Узбекинвест" гарантирует векселедержателю возмещение в пределах номинала векселя.

Страховой полис "Узбекинвеста" не только защитит Вас от риска платежа, но и устранит причины для беспокойства о ликвидности Вашего векселя.

С "УЗБЕКИНВЕСТОМ" ВЫ НЕУЯЗВИМЫ!

телефоны компании: 33-16-79; 33-05-46

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти қуйидаги китобларни нашрга тайёрламоқда ва уларга ташкилотлар, шахслардан буюртмалар қабул қилади

1. «Темур тузуклари». Ўзбек, инглиз, рус ва форс тилларида.
28 б.т., 15.000 нусха. Тахминий баҳоси 107 сўм.
2. М. Қодиров. «Темур ва темурийлар даври томоша санъатлари». Ўзб. т.,
5,5 б.т., 5 000 нусха. Тахминий баҳоси 40 сўм.
3. М. Ашрафий. «Темур ва Улугбек даври Самарқанд миниатюраси».
Кичик албом. Ўзб.т., 4 б.т., 5 000 нусха.
Тахминий баҳоси 100 сўм.
4. Ф. Сулаймонова. «Навоий ва Беҳзод». Кенгайтирилган буклет. Ўзб., инг., ва фран. тилларида. 2 б. т., 5 000 нусха.
Тахминий баҳоси 75 сўм.
5. М. Али. «Сарбадорлар». Роман. 1 ва 2 китоблар. 17 ва 13 б. т., Ўзб. т., 15. 000 нусха. Тахминий баҳоси 60 сўмдан.
6. Тўплам. «Ўзбек халқ эртаклари». 2-жилд. 20 б.т., 20.000 нусха.
Тахминий баҳоси 35 сўм

Кўнгилдан лавҳа

БОЛАЛИК ВА УМР

Одамзот, бу фоний дунёда умргузаронлик қилар экансан, ёшинг ўтган сайин умрнинг оқар дарё, дунёнинг фоний эканлигини англаб бораверасан. Гоҳо, бахтли кунлар оғушида бўлиб, гўё бутун умр шундай яшаб ўтадигандай ҳис қиларкансан ўзингни. Болаликнинг гулгун кунлари, ўспиринлик ва балоғат онларининг завқли дамлари ва ҳоказо кунларни хотирлаш инсонга таскин бўлиб боравераркан. Ҳаётнинг, турмуш ташвишларининг ўзига яраша бир мушкулотлари борки, одам ёлғиз қолгинг, ҳар қандай шовқин-сурон ва ҳатто энг ёқтирган куй-қўшиқлардан-да кечиб, баланд, кимсасиз тоғларга чиқиб кетгинг келади. Ёки, минг хил ўй-хаёллар билан келаётганингда бир тўп, 5-10 яшар болаларнинг беташвиш, шўх-хандон юришларига кўзинг тушади. Беихтиёр, бошдаги турмуш ташвишлари болаликнинг ширин даврларига етаклайди. Уларга қараб тўймайсан киши.

Қандай мазза! Уларда ташвиш йўқ! Уларнинг қалбида фақат орзулар қанот қоқади холос. Ширин-ширин орзулар! Шунда фалакнинг гардиши бир айланиб болаликка кетиб қолгинг, унинг ширин, бетакрор онларидан баҳра олгинг келади. Болаликнинг осуда сўқмоқлари кўз олдингдан бир-бир ўтаверади.

Ҳа, умр оқар дарё. Мана умрнинг олтин зарварақларидан яна бири ўтиб кетди. У шунчалар тез ўтдики, пайқамай ҳам қолдик. Саъдий Шерозий ҳазратлари бекорга куюнмаган эканлар:

«Онадан туғилдим бордим бозорга,
Кафанлик олдиму кирдим мозорга»— деб.

Бу сўзларнинг тагида қанчалар маъно бор.

Мен эса, ҳали ҳануз болаликнинг ширин дамларини эслаб қоламан. Айниқса бошим узра йил айланиб ўз якунига етганда. Негадир, ушбу мисралар тилимга келаверади. Кимсасиз жойларга чиқиб, уни баралла ўқигим келади. Мен уни сизга ҳам илиндим:

Йиллар ўтаверар қувлаб бир-бирин
Менинг умидимга ташлаб кўз қирин.
Бахтиёр эсамда покиза, ширин
Қайтиб кетгим келар болалигимга.

Қани дилнинг ғубор билмаган они,
Қани табассумнинг мағрур имкони?!
Хотирам чулғаган қадим маконим—
Қайтиб кетгим келар болалигимга!

Озод КАРИМОВ,
1-Тошкент педагогика билим юрти ўқитувчиси

МИЛЛИЙ ТИКЛАНИШ
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган
Буюртма: Г — 042.
3341 нусхада босилди
Сотувда нархи эркин
Ҳажми 2 босма табоқ
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди

Манзилимиз: Тошкент-83, Матбуотчилар кўчаси — 32. Телефон 33-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи муҳаррир — Бахтиёр АҲМЕДОВ
1 2 3 4 5 6